

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ імені Г.С. КОСТЮКА**

КАЛІЩУК СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА

УДК 159.9:364-785.22

**ГЕНЕЗА СМИСЛОВОЇ АРХІТЕКТОНІКИ СВІДОМОСТІ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ-КОНСУЛЬТАНТІВ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Київському університеті імені Бориса Грінченка
МОН України, кафедра психології особистості та соціальних практик

Науковий консультант

доктор психологічних наук, професор **Сергеєнкова Оксана Павлівна**,
Київський університет імені Бориса Грінченка, кафедра психології
особистості та соціальних практик, завідувач

Офіційні опоненти:

академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор
Яценко Тамара Семенівна, Черкаський національний університет
імені Б. Хмельницького, кафедра психології, глибинної корекції та
реабілітації, завідувач;

доктор психологічних наук, професор **Вірна Жанна Петрівна**, Волинський
національний університет імені Лесі Українки, кафедра педагогічної та
вікової психології, професор;

доктор психологічних наук, професор **Карпенко Зіновія Степанівна**,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кафедра
психології розвитку, професор

Захист відбудеться «26» квітня 2021 р. об 11 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 26.453.01 в Інституті психології
імені Г.С. Костюка НАПН України за адресою: 01033, м. Київ-33, вул. Паньківська, 2

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України за адресою: 01033, м. Київ-33, вул. Паньківська, 2

Автореферат розісланий «23» березня 2021 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

Т.М. Третяк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Панівною тенденцією розвитку сучасної цивілізації виступає глобалізація як природно-історичний етап соціальної самоорганізації, що трансформує суспільну, культурну, економіко-технологічну, політичну, екологічну, демографічну площину буття людини. Створюються транснаціональні соціальні зв'язки і взаємодії, змінюється структурна організація людських спільнот і темпи соціального розвитку, формуються глобальні економічні мережі. Разом з тим, діалектичний характер процесів глобалізації проявляється у розповсюдженні загально-планетарних колапсів, у монополізації сфер науки та практики, у соціальній модернізації як системному процесі «вирівнювання» світу. На цьому терені особливої уваги потребує питання знецінення локальних національних культур, яке відображається в просторах української культури, моралі, освіти та наукових інновацій, у цілісних системах суспільних цінностей та моделей поведінки.

Відтак, у контексті нагальної потреби сучасного суспільства у пошуку шляхів вирішення проблем сьогодення постає необхідність визначення не лише соціально-економічних, соціально-управлінських та соціально-психологічних критеріїв соціального еволюціонування держави, але й специфіки ментальності її громадян, а точніше – своєрідності їх свідомості як багатофункціонального «апарату розуміння» (термін А.Ю. Агафонова) та «вичерпування» світу (термін Б. Спінози).

Саме тому в психологічній науці актуалізуються проблеми життєвого шляху і буттєвого простору людини, засобів її екзистенції, зокрема це питання про неминучість змін і знаходження рівноваги у стані руху; про невизначеність як засади «розуміння нерозуміння»; про засіб осягнення світу й автентичне буття; про усвідомлення меж і спрямувань власної свободи та відповідальності; про переживання екзистенційної сповненості як сили прийняти світ і себе в ньому.

Означені теми позначають ключові ракурси розвідок феномену «свідомість». Зокрема у вітчизняній психологічній науці стрижневими є дослідницькі доктрини моделювання внутрішніми інтенціями суб'єктивної дійсності (Ж.П. Вірна); цілісності організмичного чуття, розуміння і інтерпретації (Є.В. Карпенко і З.С. Карпенко); концептуальної системи значень і смислів мовної свідомості індивіда (О.М. Лозова); внутрішнього світу людини як засобу її буття (С.Д. Максименко); засобів існування людини в цілісності її внутрішніх життєвих відносин (М.В. Папуча); невичерпної ресурсності самопрояву (Т.М. Титаренко); функціонального плану етичного дискурсу свідомості (В.В. Турбан); життєво-творчої сутності свідомості (А.В. Фурман); особистісно-орієнтованих проєктів життя (Н.В. Чепелева); історико-культурних постулатів свідомості (Ю.М. Швалб); професійного образу світу (Н.Ф. Шевченко); латентного спричинення глибинних імпульсів активності (Т.С. Яценко).

Проте, аналіз актуального стану досліджень свідомості свідчить, що завдання знаходження засад її мікро- і макрогенетичного руху та поступу репрезентативної дії свідомості як смислової моделі світу дослідниками не ставиться. Тому недостатньо розробленою є система теоретико-психологічних понять та закономірностей опису генези смислової будови свідомості, що має свої коріння і типову динаміку, себто, джерела походження та траєкторії становлення і розвитку.

Крім того, дослідження свідомості ускладнюються наявністю ряду методологічних проблем.

По-перше, специфіка дослідження свідомості визначається багатоаспектністю предметної галузі, яка розглядається водночас різними науковими напрямками: об'єктивним природничо-науковим (нейропсихологією і психофізіологією, квантовою механікою, теорією загальних систем) та суб'єктивним, що складається з духовно-релігійних поглядів, концепцій численних філософських та психологічних шкіл. Сутність авторського підходу полягає в комплексному подоланні означеної вище проблеми з позиції екзистенційно-системної доктрини, яка поєднує трансформативні методи об'єктивації смислової динаміки свідомості особистості на тлі проживання викликів життя (невизначеності, вибору, різноманітності, складності, резигнації) з метою досягнення автентичних установок, свободи й відповідальності щодо власної екзистенції та світу.

По-друге, переборенню меж неосяжності феномену «свідомість» сприяє виокремлення автором онтологічного і гносеологічного планів, які упредметнюють її дослідницькі ознаки. Зокрема онтологічний план свідомості розгортає інтенційну площину, що містить суб'єктивні фільтри сприйняття та оцінки реальності, які визначають й диференціюють реальний зовнішній світ засадами парафернальної генези, яка детермінує масштаб, якість та модальність унікальної дійсності людини. Гносеологічний план відображає смислову динаміку свідомості, зумовлюючи послідовне розрізнення та уточнення смислу в процесі персонального розвитку, дидактичного та виховного досвіду людини. Означені плани свідомості дозволяють визначити максимально повний набір ознак походження та динамічного функціонування смислової архітекtonіки свідомості людини як процесуальної дії, тобто, як того, що створює себе у «самовіднесенні» та «співвіднесенні Я зі світом».

По-третє, невіддільність різних теренів буття людини, її соціального, економічного та культурного контекстів потребує розгляду свідомості в соціокультурно-професійному вимірі. Тому генетичний модус свідомості особистості пропонується дослідити на ґрунті професійної підготовки психологів-консультантів, «соціальних психотерапевтів» (термін О.Ф. Бондаренко), теоретичні, практичні і особистісні компетентності яких детермінують форми і засоби надання допомоги клієнту у встановленні відношень із собою і оточуючим середовищем, у збалансуванні зв'язків між суб'єктивною дійсністю та об'єктивною реальністю. Обраний ракурс

дослідження смислової будови свідомості підсилюється об'єктивними суперечностями між:

— інтегративним характером вимог до професійної підготовки психологів-консультантів і недостатньою розробленістю психотехнічних засад, спрямованих на отримання ними досвіду «взнавання» власного уявлення світу, яке слугує внутрішнім планом дій, зумовлюючим професійні експектації;

— спрямованістю професійних дій психологів-консультантів на зміст внутрішнього світу клієнта, на означення об'єктів і явищ його життєвого простору та відсутністю у майбутніх психологів-консультантів у період фахової підготовки досвіду власного творення персонального «почуття дійсності».

Вирішення даних положень знаходиться в просторі генетичного модусу дослідження смислової будови свідомості, який проступає в оцінці трьох ключових векторів її дослідження, а саме:

— у теоріях трактування мікрогенези внутрішнього світу (А. Адлер, С. Гроф, Дж. Ліллі, Т. Лірі, Р. Уілсон, Т.С. Яценко);

— у теоріях пояснення джерел динамічного руху «самоорганізації» свідомості (Г.В. Акопов, А.Ю. Агафонов, В.М. Аллахвердов, М.М. Бахтін, Б.С. Братусь, Ф.Ю. Василюк, Л.С. Виготський, У. Джеймс, О.В. Дробот, В.П. Зінченко, Д.О. Леонтєв, З. Фройд, В.М. Цапкін, К. Юнг);

— у теоріях визначення сутності взаємовідношень між «Я» і «Світом» (Дж. Бьюдженталь, О.М. Леонтєв, О.М. Лозова, С.Д. Максименко, Р. Мей, В.В. Налімов, М.В. Папуча, В.Ф. Петренко, С.Л. Рубінштейн, В.В. Турбан, К. Уілбер, А.В. Фурман, Н.В. Чепелева, В.Д. Шадріков, Ю.М. Швалб, Н.Ф. Шевченко).

Вагомі підходи до вирішення проблеми багатомірності суб'єктивної дійсності людини окреслені у низці теорій, а саме: генези онтологічного тла образу світу (А. Адлер, С. Гроф, А. Ленгле, Дж. Ліллі, Л. Марчер, В. Сатір); номотетичного вияву образу світу (Дж. Бьюдженталь, В.М. Дружинін, Ф.Ю. Василюк, С.Д. Максименко, Р. Мей, М.В. Папуча, С.Л. Рубінштейн); гносеологічного плану образу світу (А.Ю. Агафонов, О.Ю. Артем'єва, Д. Брунер, Ф.Ю. Василюк, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, Л.Я. Дорфман, О.В. Запорожець, Дж. Келлі, Д.О. Леонтєв, О.М. Леонтєв, О.О. Леонтєв, О.М. Лозова, Б.Ф. Ломов, В.С. Мухіна, У. Найссер, В.В. Петухов, С.Д. Смірнов, В.П. Серкін, К. Уілбер, К. Юнг); породжувальних здібностей свідомості та її репрезентативних і трансляційних функцій (В.М. Аллахвердов, О.Ю. Артем'єва, Б.С. Братусь, Ж.П. Вірна, В.П. Зінченко, Н.Б. Іванцова, Є.В. Карпенко, З.С. Карпенко, Д.О. Леонтєв, О.М. Леонтєв, О.М. Лозова, В.О. Моляко, В.Ф. Петренко, В.В. Петухов, В.П. Серкін, В.В. Турбан, Г. Хант, П.Р. Чамата, В.Д. Шадріков, Ю.М. Швалб, Н.Ф. Шевченко, О.Г. Шмельов).

Безсумнівна теоретична і практична цінність вищезазначених розвідок полягає у створенні переконливого простору наукових ідей, які відкривають

можливість зробити наступний крок, а саме – дослідити питання динаміки свідомості й образу світу як багатомірного смислового тла унікально зображеної дійсності людини в контексті засвоєного історично-культурного досвіду, особистісної історії та перспектив майбутнього.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що в прямій постановці проблема джерел генези смислової будови свідомості та етіологічних факторів її динаміки не розроблена. Актуальності набуває оновлення завдань і змісту психотехнічного супроводу макrogenези «картини світу» майбутніх психологів-консультантів, яку можна розглядати як «soft skills» формування відкритої пізнавальної позиції щодо себе, світу та світу професії.

Таким чином, невирішеність теоретичних питань щодо джерел, умов і чинників динаміки смислової конструкції свідомості та недостатність методів і засобів моніторингу ефективності цього процесу в період фахової підготовки майбутніх психологів-консультантів, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Гене́за смислової архітектони́ки свідомості майбутніх психологів-консультантів»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах комплексної науково-дослідної теми Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка «Особистість в умовах суспільних трансформацій сучасної України» (державний реєстраційний номер 0116U002960, 2016-2021 рр.).

Тема дисертаційної роботи затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 5 від 30 травня 2019 р.) та узгоджено у бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 6 від 26 листопада 2019 р.).

Об'єкт дослідження – свідомість особистості.

Предмет дослідження – психологічні закономірності й детермінанти мікро- й макrogenези смислової архітектони́ки свідомості майбутніх психологів-консультантів.

Мета дослідження полягає у концептуальному обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і в емпіричному вивченні змістових та функціонально-операційних детермінант мікро- і макrogenези смислової архітектони́ки свідомості особистості.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі **завдання**:

1. Здійснити аналіз онтологічних моделей свідомості у філософському, нейрофізіологічному, квантово-механічному, системному та психологічному наукових дискурсах.

2. Узагальнити теоретико-методологічні засади дослідження онтологічного і гносеологічного планів образу світу та на основі прикладного (психокорекційного) досвіду окреслити закономірності крос-контурних зв'язків свідомості особистості.

3. Розробити модель репрезентативної дії смислової архітектоніки свідомості та фундувати базисний скрипт її змістових та функціонально-операційних детермінант.

4. Обґрунтувати і дослідити п'ять планів емпіричної розвідки генези смислової архітектоніки свідомості особистості, а саме – мікрогенези, макрогенези, функціонального, операційно-пізнавального та операційно-емоційного.

5. Побудувати площину та довести функціональну спроможність транстеоретичного екзистенційно-системного концепту (психотерапевтичного конструкту) щодо реорганізації смислової архітектоніки свідомості особистості.

6. Розробити, апробувати й впровадити в практику психотехнічну та навчально-освітню складові психолого-педагогічної матриці макрогенези смислової архітектоніки свідомості майбутніх психологів-консультантів.

Гіпотеза дослідження – генеза смислової архітектоніки свідомості зумовлюється засадами крос-контурних смислових зв'язків між її елементами та чинниками мікро-, мезо- та макрорівнів, які охоплюють багатомірні сполучення Я зі Світом та репрезентують способи сприйняття, емоційної оцінки, розуміння й інтерпретації через знаходження і втілення смислу ситуації та смислу діяльності.

У дослідженні було використано такі **методи**:

— *теоретичні методи*: аналіз наукових джерел і систематизація психологічних даних з проблеми свідомості із визначенням змісту та засобів її генези; *узагальнення* теоретико-методологічних підходів до питання репрезентативної дії свідомості з окресленням формату, змісту, функції й генези її смислової архітектоніки; *теоретичне моделювання*, зокрема *побудовано*: гіпотетичну модель репрезентативної дії свідомості; базисний скрипт змістових та функціонально-операційних детермінант смислової архітектоніки свідомості; площину транстеоретичного екзистенційно-системного концепту; онтогенетичний простір ракурсів «співвіднесення Я зі світом» як генералізованої дії знаходження смислу; процедурну модель реорганізаційної дії концепту; фреймову модель психолого-педагогічної матриці макрогенези «картини світу» майбутніх психологів-консультантів;

— *психолого-педагогічний експеримент*, що складався з *констатувального* етапу – діагностика п'яти процесуальних планів смислової архітектоніки свідомості; *формувального* етапу – проведення психотехнічного семінару «Дизайн життєвого простору» та *контрольного* етапу – оцінка ефективності синергетично-трансформаційного алгоритму макрогенези смислової архітектоніки свідомості особистості;

— *психодіагностичні методика* з метою визначення:

а) полнезалежності як типотвірного параметру репрезентації смислів (тест «Включені фігури» К. Готтшальдта);

б) джерел мнемічних контекстів (техніка «Найраніший дитячий спомин» А. Адлера, методика «Тип установки щодо інших» Ф. Фідлера);

в) динаміки смислових полів (проективна методика «Мій світ», модифікована методика «Хто Я?» М. Куна та Т. Макпартленда; оцінювальна решітка методу репертуарних матриць Дж. Келлі);

г) динаміки мнемічних контекстів (модифіковані методики «Граничний смисл» Д.О. Леонтєва та «Каузометрія» О.О. Кроніка і Є.І. Головахи);

д) зон інтенсивної перцепції, пов'язаної з предметом діяльності та потребово-мотиваційними тенденціями у сприйнятті світу («Оцінка специфіки перцептивного світу» В.П. Серкіна і «Тематичний апперцептивний тест» Г. Мюррея);

е) «екзистенційної сповненості» як ключового вектору взаємодії Я зі світом, зумовлюючого характер зв'язків між смислами («Шкала екзистенції» А. Ленгле; «розсіяна» суфійська техніка «Притча про притчу» Р. Уілсона);

ж) смислових зв'язків і метафоричної проекції, акумульованих у попередніх репрезентаціях світу (модифікований репертуарний тест ситуаційних можливостей Дж. Келлі; метафоричне конструювання особистісних концептів за Дж. Лакоффом).

— *методи математичної статистики:*

а) кластерний аналіз, рангова кореляція для побудови сукупності міжпонятійних зв'язків елементів та конструктів системи семантичних універсалій «картини світу» за допомогою IBM SPSS Statistics, версія 22;

б) описова і порівняльна параметрична та непараметрична статистика для знаходження й оцінки розбіжностей показників різних груп вибірки;

— *діагностико-корекційні методи* формувального етапу: проективні, психосемантичні, екзистенційного аналізу, системного моделювання, психодрами, бодинамічні та трансперсональні.

«Когорто-послідовний» план діагностики забезпечив збір емпіричних даних за методом поперечних і повздовжніх зрізів.

Наукова новизна дослідження. По-перше, *сформульовано нові теоретичні положення, відмінні від раніше відомих у психологічній науці*, а саме:

1. *Смислова архітектоніка свідомості* розглядається як предметна царина свідомості, багатомірна система смислової конструкції психічного, що детермінується процесом розуміння свідомістю власного «тексту», акумулює й «укладає» у смислові поля сліди зафіксованих попередніх взаємодій і відношень до світу, його об'єктів (явищ, ситуацій).

2. *Генеza смислової архітектоніки свідомості* є процесом безперервного самотворення смислового багатшарового простору, що включає в себе засіб буття, функціональний план внутрішніх дій та «множинний текст» свідомості. *Джерелами смислової архітектоніки свідомості* особистості є соматопсихічні та психосоціальні наслідки добіографічних та біографічних причин і умов кристалізації емоційних та поведінкових патернів.

3. *Динаміка смислової архітектоніки свідомості* визначається дією двох рушійних векторів: мікрогенетичного та макрогенетичного, зв'язки між якими зумовлюють причинну і смислотвірну детермінацію смислової архітектоніки

свідомості, а також прогноз тенденцій заданих змін. *Мікрогенеза* смислової архітектоніки свідомості є процесом становлення парафернальної воронки, що поглинає та акумулює недиференційований досвід, зумовлений етіологічними факторами перинатального та раннього біографічного періоду розвитку людини. *Макрогенеза* є динамічним рухом смислової конструкції, який зумовлюється процесом розуміння свідомістю власного «тексту» через відношення до нього і розвитком власних значень за рахунок варіативного інтерпретування відкритих раніше смислів.

4. *Формат, зміст, функції та генеза* смислової архітектоніки свідомості окреслюють гіпотетичну модель репрезентативної дії, яка відображає логіку і спіральну динаміку її функціонування у вигляді безперервного руху елементів, якими є інтенції, інтерсуб'єктивні смисли, смислові поля, мнемічний контекст, тексти пізнавальних контурів. *Принципом побудови моделі* є хмарне перекриття множини рухомих шарів, кожен з яких має свою специфічну мету, але загальний рух детермінується дією розуміння.

5. *Базисний скрипт* змістових та функціонально-операційних детермінант смислової архітектоніки свідомості є дослідницьким простором її розвідки як складної багатомірної системи з диференціацією дев'яти одиниць аналізу та їх деталізацією за ключовими ознаками динамічної системи.

6. *«Множинний текст» свідомості* є структурованим смисловим змістом і результатом сприймання людиною безперервно змінного зовнішнього світу на всіх пізнавальних контурах (сенсорно-перцептивному, уявленню, мисленнєвому, афективному, рефлексивному), що має тривалість та базується на станах, відрізняється стабільно-динамічним характером і потенційною властивістю до змін. *Смислові поля* організують «множинний текст» свідомості, який складається у різноманітні «картини світу». *«Мнемічний контекст»* – це актуалізовані сліди досвіду людини, які містять сублімовані осередки, мнемічні шлейфи смислів, схеми як організований комплекс знань про події, сценарії як зафіксовану послідовність подій.

7. *«Співвіднесення Я зі світом»* є дією, яка розкривається в інтрапсихічному, інтерпсихічному, екзистенційному і системному ракурсах та зумовлює рух життя людини через переживання континууму станів і перебудову смислового поля, організованого зв'язками відповідного мнемічного контексту.

8. *Екзистенційно-системний концепт* – це транстеоретична психологічна система забезпечення процесу смислової динаміки свідомості через прийняття і проживання викликів життя з метою досягнення автентичних установок, свободи й відповідальності щодо власної екзистенції та світу. Площину транстеоретичного екзистенційно-системного концепту складає синергетична єдність екзистенційного аналізу, теорії динамічних систем, індивідуальної й трансперсональної психології, психодрами, системного моделювання та окремих практичних розгалужень – декодування досвіду (реімпринтинг), нейрологічних рівнів, холотропного дихання. Терен транстеоретичного екзистенційно-системного концепту акумулює п'ять композиційних планів:

динамічний, онтологічний, генетичний, контекстний та функціональний.

По-друге, *отримані наукові результати, які дали змогу **вперше***: 1) здійснити понятійну операціоналізацію мета-категорії «свідомість» на логіко-предметному, загально-психологічному і парадигмально-психологічному рівнях аналізу з визначенням внутрішніх та зовнішніх критеріїв її концептуалізації; 2) описати генетичний план багатотенденційних духовно-релігійних, філософських, нейрофізіологічних, квантово-механічних та системно-теоретичних онтологічних моделей свідомості; 3) визначити структурно-функціональну, пояснювальну та операційну парадигми дослідження свідомості; 4) окреслити генетичні іпостасі психологічних концепцій свідомості, а саме – становлення внутрішнього світу людини; джерела руху «самоорганізації» свідомості та сутність взаємовідношень між «Я» і «Світом»; 5) розкрити онтологічний та гносеологічний плани системної дії свідомості створювати суб'єктивну дійсність; 6) побудувати рух-поступ смислу як інструменту відкриття людиною себе і світу, що має перехідну, але взаємо-зворотну форму в кожній ланці його динаміки; 7) висвітлити п'ять планів діагностики смислової архітектоніки свідомості особистості: мікрогенези, макрогенези, функціонального, операційно-пізнавального та операційно-емоційного; 8) обґрунтувати емпіричні кореляти та методичні інструменти емпіричної розвідки смислової архітектоніки свідомості особистості; 9) розкрити зміст, умови і засоби спрямованого впливу на характер зв'язків між смислами, що організують семіотику та семантику «тексту» свідомості та упредметнюють етіологічні чинники мікро-, мезо- та макрорівнів її становлення і розвитку; 10) обґрунтувати дію екзистенційно-системного концепту, взаємодоповнюючий зв'язок діагностико-корекційних підходів, рушійні сили особистісних змін, фактори вірогідності тенденцій заданих змін та окреслити межі його функціональних можливостей; 11) розкрити психотехнічний та навчально-освітній зміст психолого-педагогічної матриці макрогенези смислової архітектоніки свідомості.

По-третє, ***вдосконалено***: 1) дослідницький простір феномену «свідомість» з урахуванням ключових його атрибутів як складної системи, а саме: стан відкритості, емерджентності, цілісності, динамічної якості, функції саморегуляції, автопоезного руху, побудови смислових зв'язків між елементами, спрямованості змін; 2) підходи до знаходження смислів через об'єктивацію ракурсів «співвіднесення Я і Світу» та парадоксальне «розуміння нерозуміння»; 3) положення щодо ролі свідомості у процесі селекції альтернатив та цілеспрямованого впливу на індивідуальне сприйняття світу; 4) засоби дослідження смислової системи особистості, в межах чого модифіковані та запропоновані авторські процедури суб'єктивно-феноменологічної діагностики смислової архітектоніки свідомості, зокрема: трансляційної й ретрансляційної функцій свідомості; динаміки смислових полів; семантичних універсалій; реорганізації мнемічних контекстів; смислових зв'язків множинних образів світу; метафоричного конструювання особистісних концептів; впливу переживань на характер

зв'язків між смислами; 5) транстеоретичну комплексну методологію як зразок пояснювальної парадигми, що спрямована на схоплення реальних життєвих переживань, вивчення їх динаміки, визначення засобів екзистенції й саморозвитку з інтенцією до самоорганізації, з ідеями системності, еволюціонування, породження флуктацій, біфуркації, аттракторів, екології дії, прийняття викликів життя; 6) навчально-освітній вектор підготовки майбутніх психологів-консультантів за допомогою фреймового підходу, який дозволяє включити в себе максимально повний обсяг реальних ситуацій процесу генези смислової архітекτονіки свідомості особистості.

Набули подальшого розвитку: 1) уявлення про свідомість шляхом контекстного наповнення трьох її іпостасей: «свідомість про світ», «свідомість у світі» та «свідомість зі світом», які цілісно охоплюють онтогенетичний шлях її динаміки та диференціюються за функціональними властивостями (відображення; відношення, співвіднесення і породження; трансцендентність); 2) положення про «образ світу» шляхом визначення взаємозв'язку понять «смилова архітектоніка свідомості» та «картина світу»; 3) поняття «смысл» як інструмент відкриття світу – інтеріоризована інтенція, що знаходить зв'язок між означаючим і означенням, має свої вихідні корені та динамічну тенденцію до визнавання і прийняття як суб'єктивного орієнтира при знаходженні відповіді на активуючий (зовнішній чи внутрішній) вплив у множинних взаємодіях подій; 4) поняття «картина світу» як система варіативно-предметних випадків об'єктивації смислової архітектоніки свідомості – інтенційно-активована динамічна смислова мережа з мультиформатною структурою множини індивідуально налаштованих образів світу і себе в ньому та ієрархічних смислових зв'язків між усіма специфічними елементами, що складають часткові образи і мережу загалом; 5) поняття «талеологічна сила» як вектор активації і ознака цілісності психічних та тілесних зусиль людини щодо сформованості регуляційних смислів, які забезпечують контроль над потребами і емоціями, протягну часу перспективу та свободу і відповідальність; 6) поняття «свобода» як вимір особистості, який розкриває здатність розширювати свій життєвий терен і утверджувати здібність «Можу», в якій світ і людина переплетені, а почуття «Я можу» складається з інтриністичної складової (здібності) і екстраністичної складової (умови й можливості); 7) поняття «відповідальність» як системне смислове утворення, що діалектично пов'язує складність, корисність, ресурсність та інтенційність, розкривається діями послідовного знаходження або відповіді як смыслу, або рішення як програми, або дії як предметного перетворення, формує стабільну самоцінність і здатність «витримувати» виклики життя як умову розвитку своєї сили; 8) поняття «імпринтинги» як сталі й тривалі за часом тунелі реальності людини, створення яких пов'язано зі встановленням нейронних рефлексивних мереж; 9) поняття «пере-життя» як дія переживання, що є джерелом і, водночас, механізмом динаміки свідомості, її еволюціонування, інволюціонування, плинності, реактивності, почуттєвості; 10) теоретичні і практичні моделі професійної підготовки майбутніх

психологів-консультантів шляхом створення й апробації фреймової психолого-педагогічної матриці, яка в інтегрованій психотехнічній та навчально-освітній дії забезпечує процедуру макrogenези їх «картини світу».

Практичне значення дослідження полягає у можливостях використання теоретико-емпіричних його положень, зокрема для *методичної організації* навчально-професійної діяльності майбутніх психологів-консультантів; *організації практичної їх підготовки* – психотехнічному збагаченні вмінь і навичок консультативної діяльності діагностико-корекційними методами транстеоретичного екзистенційно-системного концепту; *організації суб'єктивно-феноменологічної діагностики* смислової архітекtonіки свідомості майбутніх фахівців; *формування «soft skills»* – відкритої пізнавальної позиції майбутніх психологів-консультантів щодо себе, світу та світу професії; *визначення* мікро-, мезо- і макрочинників реорганізації смислової архітекtonіки свідомості; *сприяння* розвитку особистісної та професійної компетентності і рефлексії.

Діагностична процедура діагностики смислової архітекtonіки свідомості й програми факультативних психотехнічних семінарів: «Вихід із прокрастинації», «Симптом як прихований прояв себе», «Дизайн життєвого простору» можуть використовуватись викладачами, кураторами та практикуючими психологами у навчально-виховному процесі, у діяльності наукового гуртка, під час проходження практики, у консультативній і психокорекційній роботі для психолого-педагогічного супроводу з метою керованого розширення простору екзистенційної дійсності особистості та об'єктивації засобів і шляхів унікальної суб'єктивної репрезентації об'єктивної реальності.

Основні положення дослідження можуть стати підґрунтям: а) у викладанні навчальних дисциплін «Загальна психологія», «Психодіагностика», «Психологічна служба», «Психологічна допомога», «Основи психокорекції», «Основи психотерапії», «Тренінг сенситивності», «Індивідуальне психологічне консультування», «Практикум із психологічного консультування», «Соціально-психологічний тренінг»; б) у практичній підготовці фахівців у системі післядипломної та додаткової професійної освіти; в) у практиці психологічної служби закладів вищої освіти; г) у проведенні емпіричних досліджень при написанні бакалаврських і магістерських робіт; д) у створенні підручників і посібників для вищої школи. Додатковий освітній проект процесу професійної підготовки психологів – «Картина світу: причинна та смислова детермінація» може бути застосований як вибіркова дисципліна.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені в освітній процес Batumi Shota Rustaveli State University (довідка № 19 від 18.11.2019 р.); Криворізького факультету Запорізького національного університету (довідка № 51 від 23.06.2020 р.); Криворізького національного університету (довідка № 01/10-01/2020 від 05.10.2020 р.); Мелітопольського державного педагогічного університету (довідка № 01-28/1587 від 07.10.2020 р.);

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (довідка № 01/13-800 від 12.10.2020 р.); Хмельницького національного університету (довідка № 49 від 15.10.2020 р.); Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України (довідка № 57 2/13/20 від 20.10.2020 р.); Київського університету імені Бориса Грінченка (акт № 57 н від 21.10.2020 р.); Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (довідка № 2735/01-60/28 від 23.10.2020 р.); Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 3203-У від 20.11.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Результати дисертаційного дослідження є самостійним внеском автора у вирішення проблеми генези смислової архітектури свідомості майбутніх психологів-консультантів. У статті «Експериментальна і експірієнтальна парадигми дослідження особистості в сучасному соціокультурному середовищі», опублікованій у співавторстві з Н.І. Литвиною, доробок автора полягає в обґрунтуванні засад транстеоретичної психотерапевтичної системи (50%). У статті «Механізми соціалізації особистості», опублікованій у співавторстві з Н.І. Литвиною, доробок автора полягає у визначенні генези засобів суб'єктивної репрезентації світу (50%). У статті «Симптом у системному моделюванні як прихований прояв себе», опублікованій у співавторстві з Н.І. Литвиною, здобувачем розроблено методологічний та методичний аспекти психотерапевтичної роботи із симптомом (50%).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження було обговорено на засіданнях кафедри психології особистості та соціальних практик Київського університету імені Бориса Грінченка, а також презентовані на міжнародних наукових конференціях і всеукраїнських семінарах, зокрема на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми становлення і розвитку особистості в сучасному соціокультурному середовищі» (Кривий Ріг, 2014); Науково-практичній конференції «Проблеми становлення і розвитку особистості в сучасному соціокультурному середовищі» (Кривий Ріг, 2015); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціокультурного розвитку особистості» (Кривий Ріг, 2016); Leonardo da Vinci VIII International Scientific Conference «The problems of empirical research in psychology and humanities» (Krakov, 2017); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціокультурного розвитку особистості» (Кривий Ріг, 2017); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Психологічна освіта в Україні: традиції, сучасність та перспективи (до 50-річчя від початку підготовки психологів у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка)» (Київ, 2017); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів» (Кривий Ріг, 2018); II International scientific conference «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities» (Каунас, 2019); III Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень» (Київ, 2019);

VI Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми практичної психології» (Глухів, 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної психології та педагогіки» (Львів, 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (Київ, 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічні науки: теорія і практика сучасної науки» (Запоріжжя, 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Науковий потенціал та перспективи розвитку психологічних наук» (Львів, 2020); Науково-практичній конференції «Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії» (Харків, 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень» (Одеса, 2020); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень» (Київ, 2020).

Кандидатську дисертацію на тему «Розвиток ціннісно-рольового компонента в структурі професійного становлення майбутніх психологів» було захищено у 2012 році у спеціалізованій вченій раді К 26.133.04 Київського університету імені Бориса Грінченка за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовуються.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 41 публікації. Серед них: 1 одноосібна монографія; 1 стаття – в колективній монографії; 20 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях, які включені до затвердженого МОН України переліку (з них 11 статей у виданнях категорії Б); 1 стаття в іноземному фаховому виданні, проіндексованого у базі даних Scopus (Канада); 1 стаття в іноземному наукометричному виданні (Польща). Крім того, опубліковано 6 статей апробаційного характеру в збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій України (з них 1 в збірнику Польщі) та 11 тез (з них 1 в збірнику Литви).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (476 найменувань, з них 68 – іноземними мовами) та 7 додатків на 88 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 601 сторінку, обсяг основного тексту – 439 сторінок. Робота містить 17 таблиць на 17 сторінках, 17 рисунків на 17 сторінках і 1 формулу на 1 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність вивчення обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання, гіпотезу, вказано методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення, подано відомості про

апробацію і впровадження результатів дослідження, а також про публікації та структуру дисертації.

У першому розділі *«Теоретичний аналіз свідомості особистості: генетичний модус»* представлено семіотичний, загально-психологічний і парадигмальний рівні логіко-предметної операціоналізації категорії «свідомість»; визначено внутрішні та зовнішні критерії її концептуалізації; зображено генетичний план духовно-релігійних, філософських, нейрофізіологічних, квантово-механічних та загально-системних онтологічних моделей свідомості. Окреслено три генетичні іпостасі психологічних теорій свідомості.

Розгортання семантичного простору дефініцій категорії «свідомість» забезпечило виокремлення системи пов'язаних атрибутів, які її склали та окреслення шляхів розвитку всієї системи. Поняття «смысл», «текст», «картина світу», «розрізнення Я і не Я», «ідентифікація», «значення», «цінність», «досвід», «пізнання», «розуміння», «нужда», «мнемічні сліди», «індивідуалізація» віднесено до зовнішніх критеріїв, що «стабілізують» категоріальну модель свідомості та, водночас, відкривають доступ до дослідження її актуальної генези. Пошук зовнішніх критеріїв визначався необхідністю знаходження логіко-формальних меж понятійної операціоналізації категорії «свідомість», наявність яких є доказом єдності понятійної бази багатовекторного простору досліджень свідомості (А.Ю. Агафонов, В.М. Аллахвердов, Б.Г. Ананьев, М.М. Бахтін, Б.С. Братусь, Л.С. Виготський, Л.М. Веккер, С. Гроф, У. Джеймс, Д.І. Дубровський, В.П. Зінченко, К. Ізард, Ф. Капра, О.М. Леонтьев, С.Д. Максименко, Дж. Мід, В.І. Молчанов, В.В. Налімов, М.В. Папуча, В.Ф. Петренко, А.В. Петровський, С.Л. Рубінштейн, І.В. Сіннотт, Ч. Тарт, В.М. Ярошевський).

Розвідки духовно-релігійних феноменів «свідомості зі світом» розкрили джерела переживання «перцептуального з'єднання тут і там», з якого починається життя людини, яке є первісним досвідом буття й фундацією перинатальних контурів свідомості. Це переживання детермінує подальший динамічний рух свідомості в силу його акумулювання в мнемічних слідах соматопсихічного виміру (М.В. Абаєв, А.Х. Алмаас, Є.В. Балацький, І.О. Бескова, Дж. Гібсон, В.А. Роменець).

До всезагального принципу філософського трактування свідомості віднесено феномен «співвіднесення Я зі світом» як джерело її змісту. Якість і спрямованість взаємозв'язків (суттєва структура переживань) у системі «Я і Світ» зумовлюється трьома здатностями людини: здатністю бачення «Світу через Я» і «Я через Світ»; здатністю бути відкритим до себе; здатністю до рефлексії як сумніву щодо Я, яке і є Світ. Тому переживання «Я-Можу-Бути-Тут» розглядається як екзистенційна сутність життя, інтенція якого полягає у наповненні смыслом, що потребує знаходження точок «зчеплення» Я і Світу (М.М. Бахтін, А. Бергсон, І.О. Бескова, Ф. Brentano, М. Бубер, Л. Вітгенштейн, Г. Горак, А. Гурвіч, Е. Гуссерль, М. Гайдеггер,

А.В. Иванов, В.А. Малахов, М.К. Мамардашвілі, В.І. Молчанов, А. Мінделл, С. Пріст, П.О. Флоренський, Г. Хант, Ф Шандор).

Нейрофізіологічні теорії свідомості пропонується розглядати як структурно-функціональну парадигму, що експериментально обґрунтовує сенсорний, мнемічний й семантичний рівні суб'єктивного відображення та фізіологічні механізми породження смислів. Зокрема – це безперервний процес флуктацій семантичної інформації у вигляді невтихаючих реверберацій збудження; установча аферентація; орнамент синаптичних мікроструктур; мультимодальні асоціативні структури (П.К. Анохін, Д. Едельман, Д. Еклз, О.М. Іваницький, Ф. Крік, І.П. Павлов, К. Прибрам, Є.М. Соколов, Ж. -П. Шанже, В.Б. Швірков).

Положення квантової теорії свідомості розгортає пояснювальний терен трактування цілісності «Я і Світу». Інтерпретація свідомості як розрізнення та вибір альтернативних реальностей актуалізує роль неусвідомленого фокусу сприйняття та його вплив на «знайдену» людиною грань образу світу. Саме тому в кожній з потенційних реальностей множинного «Я» людина проявляє властиві цій реальності поведінкові патерни, встановлює відповідні емоційні, ціннісні та смислові зв'язки (Н. Бор, В. Гейзенберг, Е. Шредінгер, В. Паулі, А. Ейнштейн, Е.М. Иванов, Х. Еверетт, М. Менський).

Загальна теорія систем є операційною парадигмою дослідження свідомості, яка процесуально розкриває дію складної системної «території», що безперервно «самоорганізується» через «співвіднесення Я зі Світом». Ключовими атрибутами свідомості є стан відкритості, емерджентність, цілісність, динамічна якість, функція саморегуляції, автопоезний рух, механізм побудови смислових зв'язків між елементами, спрямованість змін (урівноваження або підсилення). Закономірності дії «дисипативних структур», складання й руйнування аттракторів та траєкторій перебігу змін відкривають можливість дослідити багатомірні умови генези свідомості, а саме – виникнення усталених конфігурацій смислів та умови їх реорганізації (Л. фон Берталанфі, Д.І. Дубровський, А.І. Уйюмов, Ю.А. Урманцев, С. Бір, Ф. Капра, Дж. О'Коннор, І. Макдермотт).

З метою з'ясування теоретичних базисів генетичного модусу психологічних розвідок свідомості розкрито три вектори її дослідження, а саме:

– теорії мікрогенези внутрішнього світу (одиниці аналізу – «кристалізовані» патерни, «цілісна комунікативна тканина», «імпринтинги», «еволюційний розвиток множинного Я», «імпліцитний порядок зв'язку свідомого і несвідомого») (А. Адлер, С. Гроф, Дж. Ліллі, Т. Лірі, Р. Уілсон, Т.С. Яценко);

– теорії пояснення джерел динамічного руху «самоорганізації» свідомості (одиниці аналізу – «динамічний потік»; «індивідуалізація та емоція як джерела»; «слово як знаряддя»; «взаємозумовленість свідомого і несвідомого»; «дія первинної і вторинної динамічних систем»; «чуттєва тканина, значення та особистісні смисли»; «синхронічний акт гетерогенезу

свідомості»; «семіотична організація свідомості»; «смилова вісь руху відношення до світу»; «узгодження гіпотез»; «смили як тексти пізнавальних контурів свідомості») (Г.В. Акопов, А.Ю. Агафонов, В.М. Аллахвердов, М.М. Бахтін, Б.С. Братусь, Ф.Ю. Василюк Л.С. Виготський, У. Джеймс, О.В. Дробот, В.П. Зінченко, Д.О. Леонтьєв, З. Фройд, В.М. Цапкін, К. Юнг);

– теорії розкриття сутності взаємовідношень між «Я» і «Світом» (одиниці аналізу – «зріз макросвіту»; «розвиток інстанції Я»; «особистісно-орієнтовані проекти»; «смилові виміри життєвого світу»; «світ внутрішнього життя»; «множинний текст і перед-мислення»; «буттєстверна сутність»; «людина як усвідомлююча себе реальність»; «свідомість як логос життя»; «концептуальні межі «картини світу»; «Я є Світ») (Дж. Бьюдженталь, О.М. Леонтьєв, О.М. Лозова, С.Д. Максименко, Р. Мей, В.В. Налімов, М.В. Папуча, В.Ф. Петренко, С.Л. Рубінштейн, В.В. Турбан, К. Уілбер, А.В. Фурман, Н.В. Чепелева, В.Д. Шадриков, Ю.М. Швалб, Н.Ф. Шевченко).

Пошук «критеріїв реальності» (термін Д. Дойча) дослідження свідомості привів до фундації ключових рамок вивчення її генези, а саме: 1) вираз внутрішнього через переживання (стани, мову, дію) призводить до зміни його змісту; пошук першоджерел онтогенезу дає відповіді на питання динаміки і єдиного руху внутрішнього світу особистості (С.Д. Максименко); 2) свідомість є психологічною системою смислів (А.Ю. Агафонов, М.М. Бахтін, Б.С. Братусь, Л.С. Виготський, В.П. Зінченко, В.В. Налімов, М.В. Папуча, В.Ф. Петренко, В.М. Цапкін, В.Д. Шадриков); 3) динамічний рух самоорганізації свідомості пояснюється механізмами взаємозумовленості свідомого та несвідомого, а також їх інтегративного переплетення у цілісній комунікативній тканині (А.Ю. Агафонов, А. Адлер, С. Гроф, З. Фройд, К. Юнг, М.В. Папуча, В.М. Цапкін, Т.С. Яценко); 4) джерелами динаміки свідомості (еволюціонування, інволюціонування, плинності, реактивності, почуттєвості) є емоції та переживання (В.М. Аллахвердов, А.Ю. Агафонов, М.М. Бахтін, Л.С. Виготський, В.П. Зінченко, О.М. Леонтьєв, М.В. Папуча, В.Ф. Петренко, С.Л. Рубінштейн, В.Д. Шадриков, Ю.М. Швалб, К. Юнг); 5) процес взаємної трансформації – осмислення значень і означення смислів є сутністю внутрішнього і зовнішнього діалогу, які детермінують процес розуміння (М.М. Бахтін, В.П. Зінченко, М.В. Папуча, В.М. Цапкін, Ю.М. Швалб); 6) формується смисл процесами розуміння – знаходження, розрізнення, ідентифікації, переживання, пізнання, інтерпретації, реінтерпретації (А.Ю. Агафонов, В.М. Аллахвердов, В.П. Зінченко, В.Ф. Петренко, К. Уілбер, Р. Уотсон, Н.В. Чепелева); 7) суб'єктивна інтерпретація реальності детермінується складеним раніше патерном переживань і зумовлює осяжність талеологічності як цілісності психічних та тілесних зусиль людини (А. Адлер); 8) засоби активації й виразу смислів є двофазним процесом безупинного перебігу смислової динаміки й конструювання смислових полів (М.В. Папуча).

У другому розділі *«Методологічні та методичні стратегії динаміки смислової архітектоники свідомості особистості»* охарактеризовано

онтологічний та гносеологічний плани свідомості; проаналізовано формат, зміст, функції й генезу репрезентативної дії смислової архітекτονіки свідомості; окреслено практичну розвідку динаміки крос-контурних зв'язків на прикладі імпринтингів, симптомів та трансперсональних станів; обґрунтовано базисний скрипт змістових та функціонально-операційних детермінант смислової архітекτονіки свідомості особистості.

Свідомість розглядається як індивідуальна система створення суб'єктивної дійсності, що дозволяє особистості самовизначатися в об'єктивному світі, моделюючи реальність на різних рівнях пізнавальної активності та об'єктивуючи ознаку багатомірності («мультиплікативності») суб'єктивного світу. Диференціація двох взаємопов'язаних планів свідомості (онтологічного та гносеологічного) дозволила виокремити засоби будови суб'єктивної дійсності. Онтологічний план розгортає задану інтенційну площину, що містить контекстно-змістові фільтри сприйняття та оцінки реальності, які визначають реальний світ засадами парафернальної генези. Конструктами, що розкривають «перцептивно-моторний» ракурс сприймання світу і формування на цій засаді відношення до нього є: «стиль життя» (А. Адлер); «тип установки щодо інших» (Ф. Фідлер); «система конденсованого досвіду» та «фіксованої установки імпринтингу народження» (С. Гроф, Дж. Ліллі, Л. Марчер); «крос-контурна архітектоніка психіки» (Т. Лірі, С. Гроф, Р. Уілсон, Є.В. Балацький); засади «витримки» і «прийняття» (А. Ленгле); «розбіжності між репрезентацією світу і самим світом» (Ф. Пьюселік); «моделі зростання або покарання» (В. Сатір); «Eigenwelt як базис бачення реального світу» (Р. Мей); «Я є Світ» (С.Д. Максименко); «інтенційність як перехід можливості в дійсність» (Дж. Бьюдженталь); «переживання як дія» (Ф.Ю. Василюк); «варіанти життя» (В.М. Дружинін); «самотвірність життєвого шляху» (С.Л. Рубінштейн; С.Д. Максименко); «Могти-Бути-Тут» (А. Ленгле).

Гносеологічний план свідомості відображає послідовне розрізнення та уточнення смислу в процесі розвитку, дидактичного та виховного досвіду людини і є процесом спорудження психічної конструкції свідомості особистості – її смислової архітекτονіки. Конструктами, що розкривають характеристики і зміст суб'єктивної дійсності є: «ментальна репрезентація та ментальний досвід» (Д. Брунер, У. Найссер); «трансформація себе самого» (К. Юнг); «особистісна репрезентація світу» (Дж. Келлі); «інтегральний ідеальний продукт свідомості» (О.М. Леонтьєв); «схема образу світотворення» (О.О. Леонтьєв); «план внутрішньої діяльності» (О.В. Запорожець; П.Я. Гальперін, Б.Ф. Ломов, В.В. Петухов); «індивідуалізована культурно-історична основа сприйняття світу через упредметнення та розпредметнення, через екстракорпоральні форми існування психіки у культурі та діяльності» (Л.С. Виготський); «холон з відношеннями авторства, володіння, залежності та прийняття» (Л.Я. Дорфман); «перетворена в дійсність реальність» (О.Ю. Артемьева); «багаторівнева система пізнавальних гіпотез» (С.Д. Смірнов); «світогляд людини» (В.С. Мухіна); «смислопородження і

смислобудівництво як вимір психологічної реальності» (Ф.Ю. Василюк, Д.О. Леонт'єв); «смысловая проекція реальності» (А.Ю. Агафонов).

Доведено, що формат смислової архітектури свідомості як системного психічного утворення відповідає атрибутам репрезентативної матриці, що описує структурні елементи систем відображення, породження й акумулювання досвіду (рис.1).

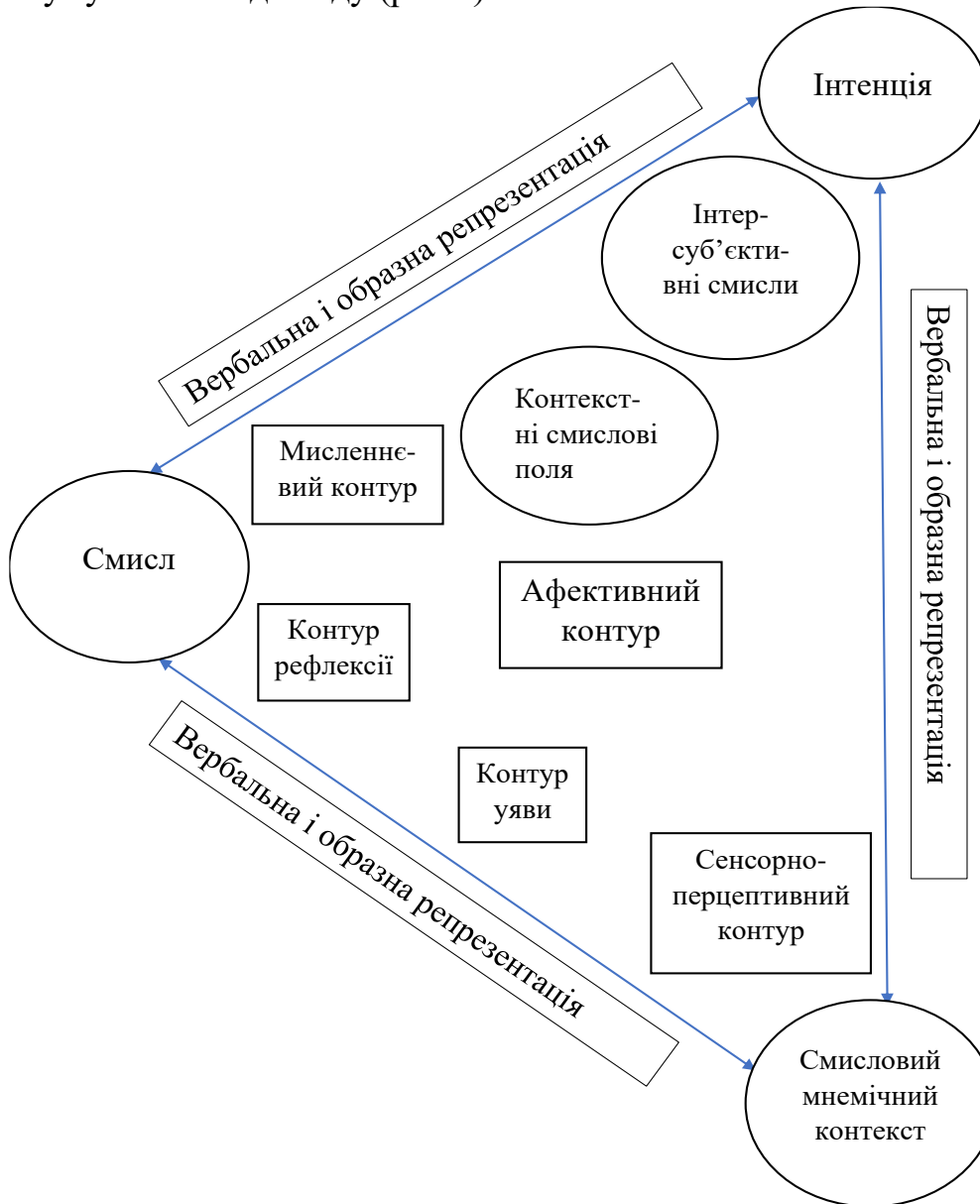

Рис. 1. Модель репрезентативної дії смислової архітектури свідомості

Модель смислової архітектури свідомості є: 1) макетом подвійної репрезентації: образної та вербальної; 2) багаторівневою моделлю пізнавальних контурів свідомості; 3) мультиматною моделлю в силу наявності глибинного ядерного шару (інтерсуб'єктивні смисли), який несе в собі «гетерархією систем відліку» (термін Б.М. Велічковського); 4) «конекціоничною» (термін Т. Ребеко) моделлю взаємодії різних елементів (перед-смыслів, смислів, значень, переживань-споглядань, переживань-дії, неусвідомлених конотацій невербальних переживань, денотативних

предметних ознак). Саме тому смислова архітектоніка свідомості – це багатомірна смислова конструкція, що «укладає» у смислові поля та «мнемічні контексти» сліди зафіксованих попередніх взаємодій і відношень до об'єктів. Принципом побудови гіпотетичної моделі репрезентативної дії смислової архітектоніки свідомості є хмарне перекриття множини рухомих елементів, кожен з яких має свою специфічну мету, але загальний рух детермінується дією розуміння. Ключовими елементами є смислові поля, мнемічні контексти, інтенції, індивідуальна визначеність в інтерсуб'єктивних смислах та «тексти» пізнавальних контурів свідомості. Перекриття шарів зумовлюється схожістю й упізнаванням контекстів, понять, образів, переживань. Локально сформовані тексти щодо різних ракурсів «співвіднесення Я зі світом» описуються через дію розуміння ключових констатацій «Я є» та «Я Можу-Бути-Тут».

Результатом методологічного аналізу є визначення процесуального ланцюгу реорганізації смислу, який має перехідну і взаємо-зворотну форму, а саме: «світ» \longleftrightarrow «неусвідомлені конотації невербальних переживань», які мають соматопсихічний прояв \longleftrightarrow «нужда» \longleftrightarrow «інтеріоризація», яка суміщається з селективністю сприймання іншої людини в силу дії імпринтингів і мнемічних контекстів \longleftrightarrow «інтенція» \longleftrightarrow «відношення, діяльність» \longleftrightarrow «розуміння й інтерпретація» \longleftrightarrow «смысл» з функціями ідентифікації та суб'єктивного покладання \longleftrightarrow упредметнене «інтерсуб'єктивне значення» \longleftrightarrow «світ».

Практична розвідка імпринтингів, симптомів та трансперсональних станів клієнтів (n=1232) дозволила побудувати робочу схему-решітку прикладного (психотерапевтичного) розгляду смислової архітектоніки свідомості людини як системи взаємопов'язаних характеристик суб'єкта діяльності з виокремленням праксису (практична активність), гнозису (пізнавальна активність), досвіду (знання, вміння, культура, ритуалів, образи) та тілесності (імпринтинги, здоров'я або симптоми, психосоматичні розлади). Визначено такі емпіричні положення: 1) реальний світ не стільки відкривається особистістю, скільки освоюється через «зачеплення» та менталізується через переживання та інтерпретування; 2) знайдені смисли як першоелементи свідомості виконують дію реконструкції онтологічного плану свідомості, що функціонує як імпліцитно існуючий простір, унікальним чином суб'єктивно забарвлений і такий, що має потенційну готовність до сприйняття та переробки зовнішньої інформації; 3) індивідуальна у кожної людини емоційна забарвленість є похідною ланкою для функціонування та фіксованості пізнавальних контурів свідомості; 4) динаміка змістовної деталізації й масштабності суб'єктивної моделі реальності впливає на якість функціонування гносеологічного плану свідомості людини.

Результати теоретичного вивчення та прикладної розвідки стали підставою для визначення методологічних підходів дослідження, предметної фундації десяти концептуальних постулатів і створення базисного скрипту змістових і функціонально-операційних детермінант смислової архітектоніки свідомості особистості (табл. 1).

**Базисний скрипт змістових і функціонально-операційних детермінант
сміслової архітектоники свідомості особистості**

Одиниці аналізу	Патерн – конфігурація суттєвих ознак	Структура – фізичне втілення патерну	Життєвий процес – реалізація патерну
Джерела	Імпринтинги Мнемічні контексти	Сублімований досвід Мнемічні сліди Апперцептивні схеми Сценарії як модель прототипного знання	Соматопсихічні прояви (дихання, тілесна напруга) Неусвідомлені конотації невербальних переживань
Пізнання як «вичерпування» світу	Талеологічна сила	Організмичне чуття Емоційна компетентність	Розуміння Інтерпретація
Пояснювальні тенденції («Як?»)	Контекстно-породжувальна комбінація Упредметнення нужди	Потік смислів Перед-мислення	Емоції Парадоксальність переживання «тут-і-зараз» Злиття незлитих множинних поліфонічних смислів Розототожнення очікувань і сигналів реальності
Спрямовуючи тенденції («Навіщо? Заради чого?»)	Суб'єктивна очевидність усвідомлених переживань	Відношення Свобода Відповідальність	Переживання «розуміння нерозуміння» Знаходження інтенційності Перетворення Хаосу
Закони організації	Еволюціонування (інволюціонування) Екологічність Самоорганізація Комунікація «Дотичність»	Пізнавальні контури свідомості	Біодинамічна тканина Чуттєва тканина Рефлексивна тканина Комунікативна тканина
Зміст	Множинні тести Поліфонія Полісемія Семантична конденсація	Мнемічний контекст Сміслові поля «Картини світу» Автонаративні тексти	Рефлексивність Спонтанність Діалогізм Ймовірність
Різновиди смислів	Смисл – інтеріоризована інтенція	Смисли пізнавальних контурів свідомості Смисли зв'язку загальної їх динаміки	Універсалії виразу смислу
Динамічний рух смислів	Діяльність Комунікація	Операція Дія Мотиви Особисті установки	Означування інтенцій Пов'язання упредметнених уявлень з мовленнєвими уявленнями
Порушення динаміки смислів як зупинка	Активація розуміння як пошук відповіді на виклики життя	Помилковий аттрактор	Реорганізація зв'язків між «Я і Я інший» та «Я і Світ»

Глом розгортання базисного скрипту як дослідницького простору визначено ключові атрибути складної системи, а саме: патерн, структуру та життєвий процес.

У третьому розділі «Професіогенез майбутніх психологів-консультантів в освітніх трансформаціях» проаналізовано навчально-професійний вектор підготовки майбутніх психологів-консультантів; окреслено зовнішню й внутрішню логіку та п'ять планів дослідження генези смислової архітектоніки свідомості; висвітлено констатувальний етап дослідження.

Культурно-освітній простір є полем досвіду і відмінних змістів психологічної, філософської, етичної культури, які через культурні психологічні об'єкти (психотерапевтичні системи) проводжуються у свідомість студентів викладачами, що ці системи транлюють (І.Д. Бех, О.Ф. Бондаренко, Ф.Ю. Василюк, Л.М. Веккер, Л.С. Виготський, Ж.П. Вірна, О.В. Завгородня, І.А. Зязюн, Н.Б. Іванцова, З.С. Карпенко, О.М. Леонт'єв, О.М. Лозова, П.В. Лушин, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, В.Г. Панок, Н.А. Побірченко, Н.І. Пов'якель, О.П. Сергєєнкова, Л.З. Сердюк, О.А. Столярчук, Т.М. Титаренко, Т.М. Третьак, А.Б. Холмогорова, В.М. Цапкін, Н.В. Чепелева, Н.Ф. Шевченко, Т.С. Яценко). Саме тому зовнішня методична логіка дослідження полягала у дослідженні трьох чинників культурно-освітнього простору, а саме: специфічності консультативної діяльності; інтересу студентів до неї (n=316) та умов соціального еволюціонування «картини світу» в педагогічних ситуаціях прогресуючого опосередкування свідомості студентів соціально-професійними спільнотами та їх цінностями (n=261).

Зокрема перевірка залежності семантичного коду організаторів навчального процесу від їх професійного досвіду проводилася на вибірці викладачів (n=127) і керівників практики (n=134, група 4). Вибірка викладачів була поділена на три групи за критерієм досвіду практичної психологічної діяльності (табл. 2).

Таблиця 2

**Діагностичні показники репрезентацій світу
викладачами та керівниками практики**

Показники методик	Вибірка досліджуваних			
	Група 1 (n=43)	Група 2 (n=37)	Група 3 (n=47)	Група 4 (n=134)
Поле-незалежність (індекс)	Високий (5)	Середній (3,2)	Низький (2,4)	Середній (3,5)
Вузлові категорії (кількість)	Високий (8)	Високий (9)	Високий (7)	Високий (8)
Граничні категорії (кількість)	Високий (7)	Середній (3)	Середній (4)	Середній (5)
Свобода (бали)	Середній (46)	Середній (40)	Середній (43)	Середній (47)
Відповідальність (бали)	Високий (76)	Середній (68)	Середній (45)	Середній (69)
Активно-позитивний тип установки (%)	36%	19%	4%	36%
Ситуативно-суб'єктивний тип установки (%)	11%	57%	64%	19%
Функціонально-діловий тип установки (%)	51%	23%	32%	43%
Нейтрально-байдужий тип установки (%)	2%	4%	0	2%
Сховано-негативний тип установки (%)	0	0	0	0

Отримані емпіричні дані підтвердили, що рівень «поленезалежності» корелює з диференційованістю фокусу бачення світу і з рівнем актуалізації себе у професійному світі («поленезалежність» $N_{\text{емп.}}=15,435$; $N_{\text{емп.}} > \chi^2_{\text{кр.}}=11,345$, $p \leq 0,01$; «відповідальність» $N_{\text{емп.}}=14,394$; $N_{\text{емп.}} > \chi^2_{\text{кр.}}=11,345$, $p \leq 0,01$; «тип установки щодо інших» $N_{\text{емп.}}=19,168$; $N_{\text{емп.}} > \chi^2_{\text{кр.}}=11,345$, $p \leq 0,01$). Виявлено, що поєднання професійних ролей забезпечує, водночас, і диференційованість, і інтегрованість професійної площини як «зони вільного руху» (термін К. Левіна). Крім того, визначено, що специфіка відображення професійного світу організаторами навчального процесу, особливості їх соціальної й когнітивної перцепції та професійні відзнаки спілкування є умовами трансляції смислової тканини «картини світу» студентам, тобто, впливають на розвиток і динаміку їх «картини світу», зумовлюючи зрушення смислової архітекτονіки свідомості студентів. Таким чином, розгортання смислового тезаурусу викладачами та керівниками практики генерує смислову тканину професійної «картини світу» студентів, створення якої виступає ключовою метою професійного навчання психологів.

Внутрішня методична логіка дослідження зумовлювалась пошуком засобів і умов генези смислової архітекτονіки свідомості, а саме: настроювання «мнемічних контекстів», вихідних властивостей смислових полів, засобів й меж їх реорганізації. Відповідно до системотвірних векторів вивчення смислової архітекτονіки свідомості вибудовано п'ять планів розвідки процесуально-діагностичної її характеристики та знайдено емпіричні кореляції, що розкрили її діагностичні ознаки (табл. 3).

Загальна мета дослідження полягала у спробі упредметнити свідомість, а саме – дослідити процес перекладу уявлень (неусвідомлених смислів) у внутрішню мову (контекстні та регуляційні смисли) через знаковий обмін та зупинку автоматизованого потоку орієнтації, сприйняття та оцінки. Цілісність діагностичної та корекційної складових дослідження забезпечила виконання трьох завдань, а саме: об'єктивувати фрагмент парафернальної дійсності, з яким досліджувані себе співвідносять і який значуще на них впливає; розкрити функціональний план внутрішніх дій, що генерує систему їх особистісних, ціннісних й професійних актуалізацій, інтерпретацій і трансляцій та, головне, проінтерпретувати імпринтингово-зумовлюючі смислові орієнтири і знайти (створити) нові – автентичні.

Вибірка майбутніх психологів-консультантів на констатувальному етапі дослідження складалась з двох груп: група 1 ($n=577$) – студенти, що здобували першу вищу освіту (перший і другий рівень освіти) та група 2 ($n=186$) – студенти, що отримували другу вищу освіту (другий рівень освіти). Вибірка формувалася на експериментальній базі дев'яти закладів вищої освіти. В результаті розкрито не тільки зміст знайдених смислових утворень, але й їх специфічні характеристики, які зумовлюються персональними засобами досліджуваних «вчитувати» емоційне «кодування» ситуації і події. Зокрема це травматичні події (0,62 у групі 1 та 0,54 у групі 2) та ракурс суб'єктивної інтерпретації досліджуваних, який спрямовується емоційними програмами

страху, суму, сорому, гніву, відрази (група 1) та гніву, сорому, суму, страху, радості й інтересу (група 2), а тому розхитує баланс між суб'єктивним та об'єктивним світами.

Таблиця 3

**Внутрішня методична логіка дослідження смислової архітектури
свідомості особистості**

Системотвірні вектори	Процесуально-динамічні плани	Емпіричні кореляти	Діагностичні ознаки
Онтологічне суб'єктивне тло (засіб буття)	План мікрогенези: породження «мнемічних контекстів»	Девіз життя	Зміст переживань (страх-уникання, сум-прохання про допомогу, сором-приєднання, гнів-руйнування, відраза-відкидання, радість-повторення, інтерес-вивчення, подив-переключення); тип події; «Ми-ситуація», «Я-ситуація»
		Тип установки щодо інших	Активно-позитивний; суб'єктивно-ситуативний; функціонально-діловий; нейтрально-байдужий; негативний
Функціональний план внутрішніх дій	Функціональний план: траєкторії реорганізації мнемічних контекстів	Талеологічність	Кількість вузлових категорій, граничних категорій Індекси: пов'язаності категорій, продуктивності, ставлення до себе, ставлення до світу, ставлення до життя
		Каузальність	Потенціал, потреби, виклики життя, досягнення, значущі інші
	Операційно-пізнавальний план: специфіка дії пізнавальних контурів	Зона інтенсивної перцепції, пов'язаної з предметом діяльності	Конттури: сенсорно-перцептивний, уяви, мисленнєвий, афективний, рефлексії; сфера навчання, професійна сфера, майбутня психологічна сфера, соціальна сфера, побутова сфера, сфера дозвілля, загальна кількість діяльностей, ступінь оволодіння, смислотворення
		Потребово-мотиваційні тенденції у сприйнятті світу	Смислові вузли, смислові зв'язки; смислові протиставлення; послідовність подій; зони простору, переходи, вторгнення, перепони; значущість, ідентифікація персонажів
	Операційно-емоційний план: характер зв'язків між смислами	Екзистенційна сповненість,	Персональність, екзистенційність
		Знаходження регуляційного смислу	Трактування причі, трактування дії вчителя, неузгодженість, новизна, варіативність, оригінальність
Модифікація «множинного тексту» свідомості	План макрогенези: динаміка смислових полів	«Семантичні універсалії»	Ресурс, інтенція, динаміка

Визначено, що у 92% (група 1) та 93% (група 2) досліджуваних їх концепція життя виявляє ознаки незбалансованості між конструктами «Я» і

«Світ». Проте, встановлено узгоджені прямі зв'язки між освоєними досліджуваними діяльностями і знайденими смислами ($r_s=0,154^*$ у групі 1 та $r_s=0,168^*$ у групі 2) та між сферою навчання і знайденими смислами ($r_s=0,141^*$ у групі 1 та $r_s=0,149^*$ у групі 2), що вказує на інтегративний характер діяльності в динаміці смислової конструкції свідомості. Аналіз етіологічних факторів (імпринтингові, батьківські програми, соціальне оточення) довів, що результатом реалізації функції суб'єктивного покладання є досвід вивчати та розрізнявати елементи світу і складати з них власну дійсність – персональне уявлення себе та світу. В якості детермінант наповнення смислових полів та зміни «мнемічних контекстів» визначено процеси осмислення значень і означення смислів, які позначаються трьома діями: 1) переживанням «дельти нерозуміння» (термін В.П. Зінченко) і власної «недомовленості», тобто, дефіциту суб'єктивного покладання; 2) розумінням як способу ідентифікації «нужди» і знаходження регуляційного смислу; 3) інтерпретацією – багатоваріативним конструюванням нормативу щодо «пере-життя» моменту «співвіднесення Я зі світом» і знаходження контекстного смислу.

У четвертому розділі «*Транстеоретичний екзистенційно-системний концепт реорганізації смислової архітекτονіки свідомості особистості*» окреслена площина та визначено композиційні плани будови концепту; обґрунтовано взаємозв'язок діагностико-корекційних підходів; визначено рушійні сили особистісних змін, фактори їх вірогідності та межі функціональних можливостей.

Пояснювальна парадигма визначає процесуальне тло екзистенційно-системного концепту, який є транстеоретичною психологічною системою забезпечення процесу смислової динаміки свідомості особистості та складається з онтологічного, системного, генетичного, функціонального і контекстного композиційних планів (рис. 2).

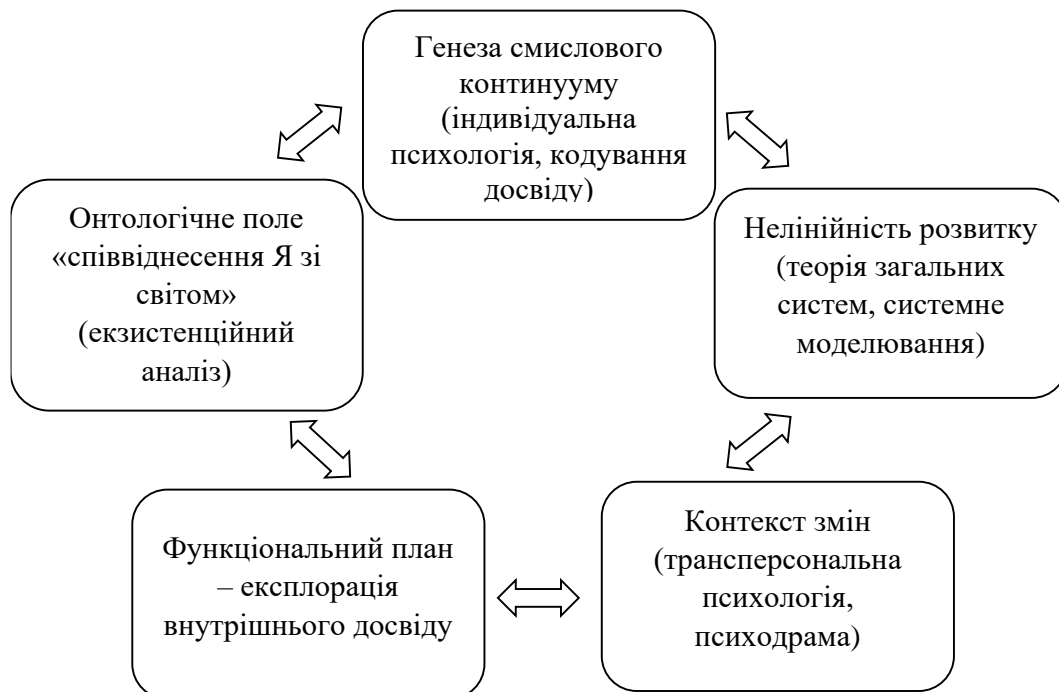

Рис. 2. Площина транстеоретичного екзистенційно-системного концепту

Визначено, що головний вектор динаміки смислової архітектури свідомості розкривається дією «співвіднесення Я зі світом», що зумовлює наявний зміст і якість екзистенції людини та активує внутрішній діалог (рис. 3).

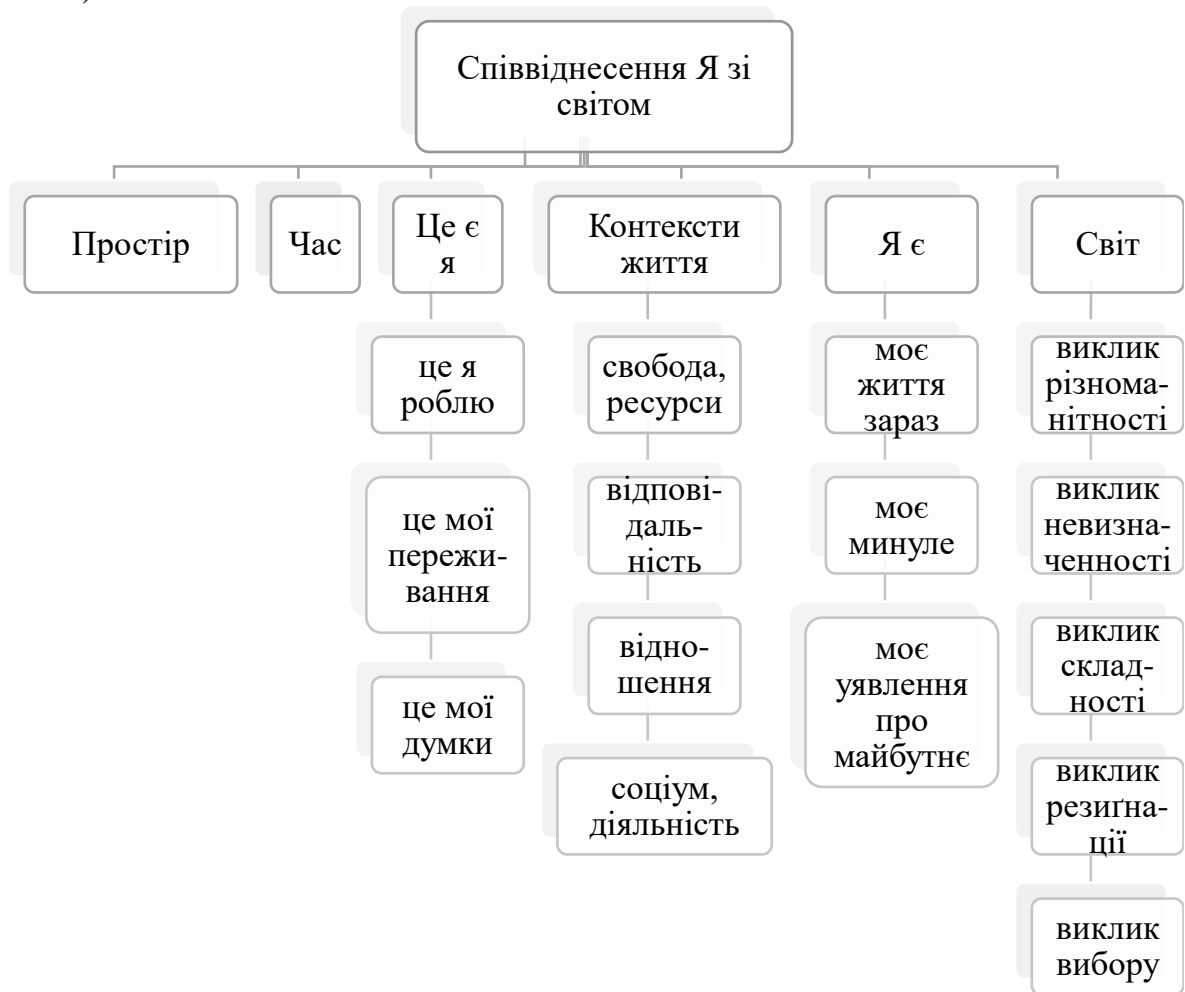

Рис. 3. Онтогенетичне поле «співвіднесення Я і Світу»

Модель теоретичного конструкту, який відображає простір репрезентацій «співвіднесення Я зі світом» і завершується знаходженням смислу представлено у формі трикутної піраміди (рис. 4).

Основа піраміди і її кути формують чотири рівні екзистенції людини: 1) зі світом як соціально-культурним контекстом та досвідом; 2) із цінностями життя, цінностями власної феноменології; 3) з перспективним майбутнім; 4) з ідентичністю («це є Я»).

Грані піраміди встановлюють механізми відкриття смислу: переживання, думки (розуміння), дія (відношення, діяльність). Реорганізація смислів окремої події здійснюється через співвіднесення «я і подія», зокрема через: визнавання «мнемічного контексту» становлення пізнавального фільтру (мікрогенеза); переживання; відкриття парадоксальності наявного змісту суб'єктивного сприйняття; створення нового пізнавального фільтру (генетико-моделюючий аспект).

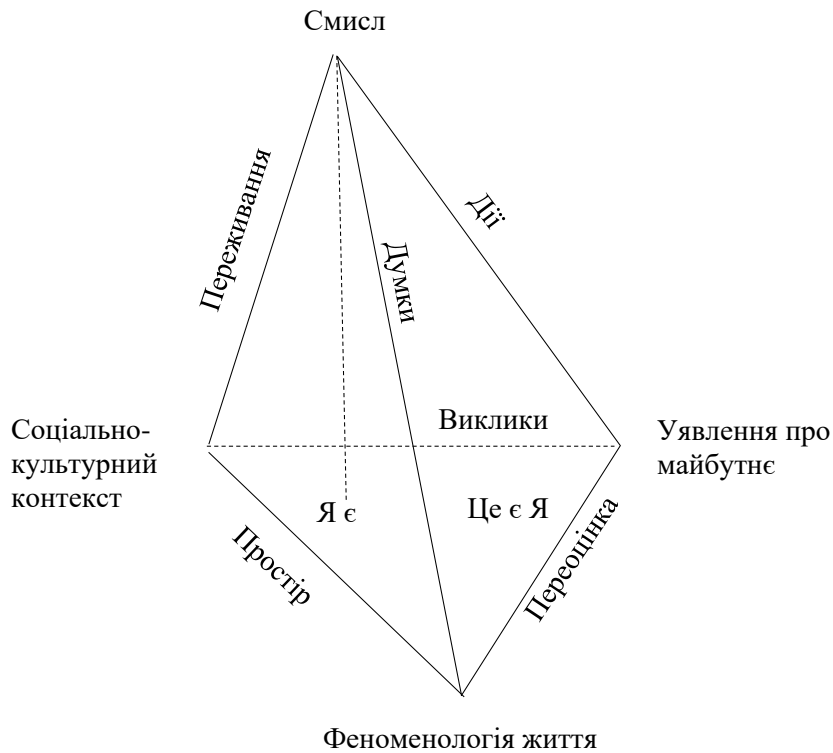

Рис. 4. Формат зв'язків репрезентацій «співвіднесення Я зі світом»

Простір процесу реорганізації смислової архітектури свідомості особистості як ієрархічної системи конструктів його опису та відповідних дій представлено на рис. 5.

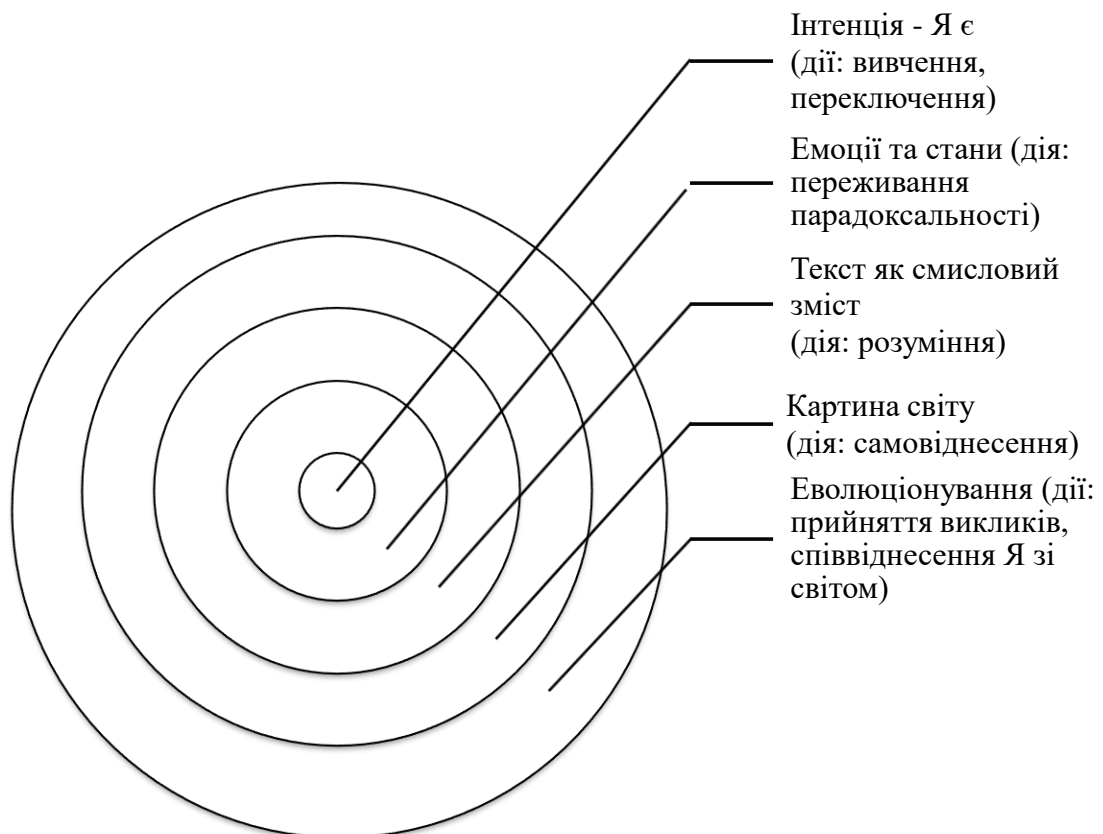

Рис 5. Простір реорганізаційної дії екзистенційно-системного концепту

Екзистенційно-системний аналіз відкриває можливості, по-перше, трансформувати стани, виявляти характер зв'язків між об'єктами, що складають систему і, водночас, знаходити зумовленість множинних комбінацій взаємо-впливових факторів, а саме: елементів, станів, зв'язків. По-друге, визначати причино-наслідкові зв'язки між об'єктами з позиції часу і перейти від фіксації явищ, що відбуваються до розуміння структурних взаємозв'язків, що породжують певні послідовності явищ у макрогенетичному аспекті. Суперечні (неузгоджені, варіативні, оригінальні) зв'язки між смислами викликають переживання парадоксальності, що актуалізують конфронтацію із самим собою, зі своєю ідентичністю і тим світом, який людина створила для себе. Саме тому переживання парадоксальності виступає механізмом розширення контексту, знаходження біфуркаційного роздоріжжя, яке містить «прохід» до підвищення рівня організаційного порядку людини.

Загально-психологічне перетворення діяльностей та потреб визначає механізм оновлення «картини світу» як системи варіативно-предметних випадків об'єктивації смислової архітектоники свідомості особистості (рис. 6).

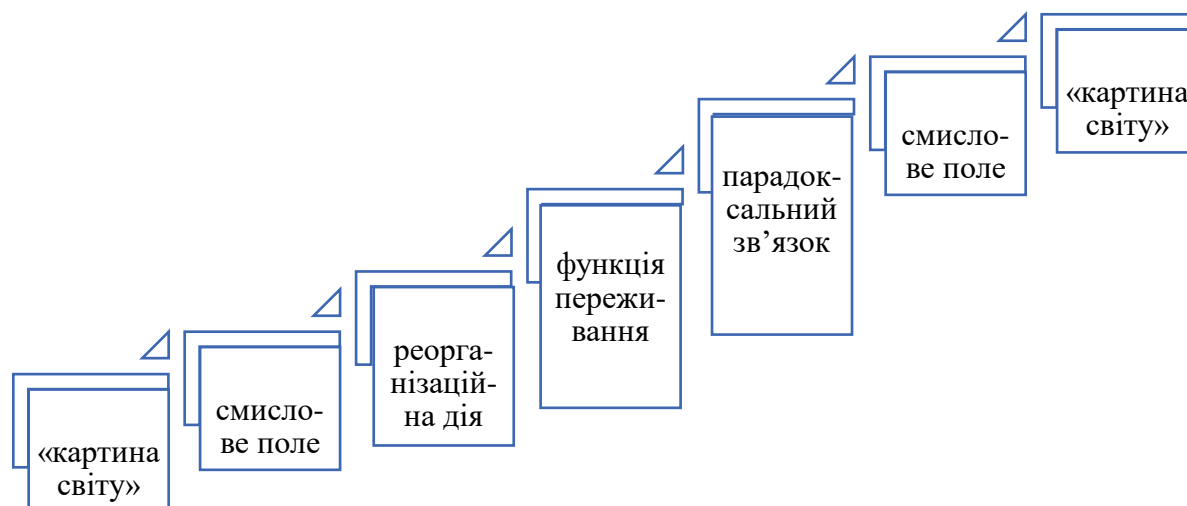

Рис. 6. Процедурна логіка реорганізації «картини світу» особистості

«Знаходження» смислів здійснюється відповідно до схеми послідовної дії смислотворення у такому русі-поступі: невизначений, безпредметний потребовий стан (неусвідомлений конфлікт між неприйнятим, витісненим особистісним смыслом та потребовим станом) → вибір конкретного мотиву-предмету потреби (потребовий стан не усвідомлюється, відчувається безпредметна тривога) → перетворення потреби і діяльності (безпредметна тривога упредмечується здібністю репрезентувати внутрішній конфлікт, створюється «симптом-знак-текст») → задіяння методів семантичного аналізу порушень смислотворення (відкриття реорганізаційною дією смислів).

Транстеоретична ознака екзистенційно-системного концепту дозволяє обрати ефективні діагностико-корекційні підходи, зокрема, екзистенційний аналіз з метою напрацювання досвіду зустрічі із собою і зі світом; психосемантичний підхід для аналізу порушень смислотворення;

проективний – з метою визначення життєвого стилю та засад персональної екзистенції; холотропне дихання для опрацювання тілесної напруги; реімпринтинг досвіду для нівелювання помилкових мікрогенетичних патернів; системне моделювання для експрес діагностики ситуацій, що мають вагому емоційну напругу і потребують розпізнавання зон дисбалансу. Межі функціональних можливостей концепту окреслюються потенціалом підходів та засобами поєднання їх технік в окремому випадку надання психологічної допомоги.

П'ятий розділ «Психолого-педагогічна матриця макrogenези смислової архітектоніки свідомості майбутніх психологів-консультантів» містить обґрунтування психотехнічної та навчально-освітньої складових матриці; пояснення дії синергетично-реорганізаційного алгоритму та процедури його оцінювально-критеріального моніторингу; результати перевірки ефективності формувального етапу дослідження.

Психотехнічна складова матриці представлена синергетично-реорганізаційним алгоритмом, який є сукупністю вихідних умов і засобів вирішення завдання впливу на характер відношень між реальністю та суб'єктивною моделлю життя людини через знаходження неузгоджених елементів «картини світу» і смислових зв'язків між ними.

Дія алгоритму забезпечується можливостями п'яти операційних блоків, зокрема – пізнавальних контурів; ракурсів «співвіднесення Я зі світом»; методів; процесів змін; стадій змін (рис. 7).

Синергетично-реорганізаційний алгоритм розгортає чотирикроковий устрій екзистенційно-системної дії, а саме:

- 1) знаходження вихідного фокусу;
- 2) активацію процесів переживання, розуміння та інтерпретації як інструментів моделювання дійсності;
- 3) знаходження мікрогенетичних засад існуючого неблагополуччя;
- 4) побудову траєкторії руху змінних за стадіями психотерапевтичних змін.

Вихідний фокус дії алгоритму – це знаходження зони «втрати означаючого» і упредметнення «означуваного» у персональному потоці переживань щодо або певного ракурсу екзистенційної дійсності (при симптомі), або щодо власної екзистенції в цілому (при втраті або панічному розладі). Саме тому алгоритм спрямовується на відкриття переживань через активацію почуття «непереборності» ситуації або парадоксальності й суперечності діагностичних завдань.

Алгоритм окреслює реорганізаційну дію як послідовність операцій, а саме: умови (змістово-контекстний план) → інструмент (діагностико-корекційні методи й підходи) → переживання (катарсис, парадоксальність, подив), викликані процесами «співвіднесення Я зі світом» та «самовіднесення» (функціональний план) → смисли (відкриття парадоксальних зв'язків між смислами, їх упорядкування) → розширення деталізації смислового поля в задіяному пізнавальному контурі (сенсорно-

перцептивному, уявленню, мисленнєвому, афективному, рефлексивному) → структурні зміни у смисловому полі, що приводять до оновлення «картини світу» особистості.

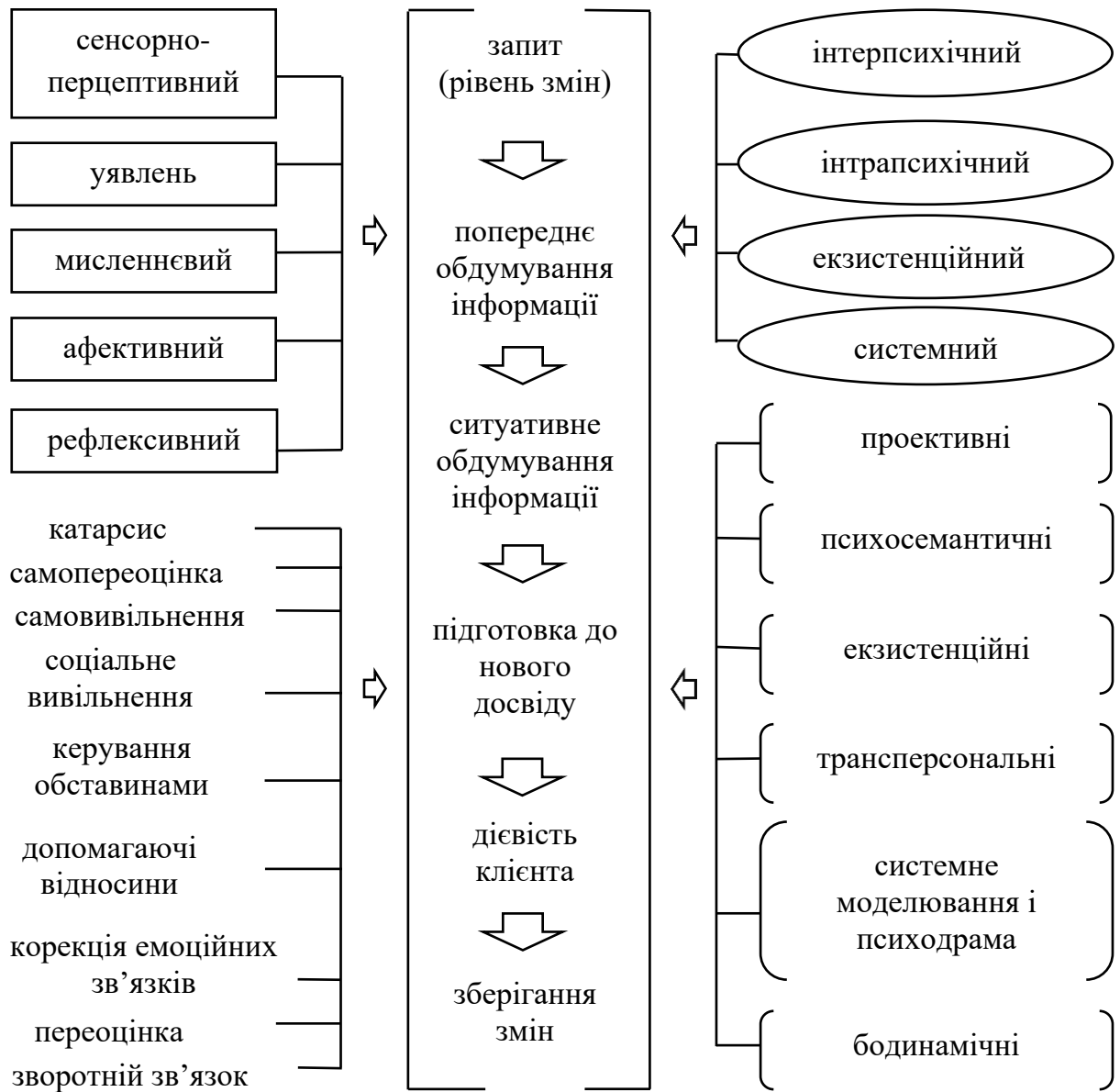

Рис. 7. Блокова схема синергетично-реорганізаційного алгоритму

З метою об'єктивації реорганізаційної дії алгоритму використовувався оцінювально-критеріальний моніторинг, який дозволив структурувати процес «оновлення» смислового поля, використовуючи дві групи маркерів. Внутрішні маркери відображають контекстуальний план та зосереджуються на розумінні клієнтом персональної екзистенції, актуальних переживань, автентичної позиції. Зовнішні маркери відображають функціональний план алгоритму та містять результати дій, оцінка яких характеризує перебіг та якість процесу психотерапевтичних змін. Виокремлення маркерів передбачало диференціацію одиниць їх оцінки, які детермінуються специфікою повторювальних патернів клієнта, тобто, особливостями відношення «світ – особистість – свідомість». Результатами реорганізації повторювальних

патернів є: 1) знаходження автентичної позиції щодо певної ситуації (одиниця аналізу – контекстний смисл); 2) набуття «засобу виразу себе» відповідно до реальної ситуації або викликів життя (одиниці аналізу – переживання, стани, ставлення, мовні значення, поведінкові патерни); 3) оновлення «мнемічного контексту» (одиниця аналізу – семантичне «сховище» тілесних, образних та вербально-логічних репрезентацій); 4) поєднання екзистенції з інтенційністю (одиниця аналізу – смислові зв'язки між подіями); 5) зняття контекстуальних обмежень звичних патернів (одиниця аналізу – емоційні патерни); 6) відкриття нових аттракторів, формування нових комбінацій особистих концептів (одиниця аналізу – парадоксальний смисл). Інтегрованим емпіричним еквівалентом одиниць оцінки є талеологічність як вектор активації і ознака цілісності психічних та тілесних зусиль людини щодо сформованості регуляційних смислів, які забезпечують контроль над потребами і емоціями, виразну орієнтацію на майбутнє й протягну часову перспективу та свободу і відповідальність.

Опрацювання процедури синергетично-реорганізаційного алгоритму здійснено на формувальному етапі дослідження і полягало у проведенні психотехнічного семінару «Дизайн життєвого простору» (45 годин) в експериментальній групі вибірки (n=174). Контрольний етап дослідження проводився на базі трьох закладів вищої освіти (n=348). Визначено, що динаміка смислової архітекτονіки свідомості залежить від умов і засобів реорганізації (розширення, зміни) контекстів-змістів, якими наповнюється «форма» (уявлення світу), що має властивість ототожнюватися з будь-яким змістом (табл. 4, табл. 5).

Таблиця 4

Показники взаємовідношень між конструктами досліджуваних за репертуарним тестом ситуативних можливостей Дж. Келлі

Конструкти	Група 1 (ЕГ) (n=174)	Група 2 (КГ) (n=174)
Загальна кількість (max=26) (\bar{x})	26	25,6
Когнітивна складність (max=13; min=26) (\bar{x})	15,7	24
Суперординантність (max=156) (\bar{x})	143,6	89,7
Артикуляція (кількість сполучених конструктів) (\bar{x})	6,2	4,1

Зокрема, процедура знаходження конструктів методом повного контексту забезпечила інтегративну дію всіх пізнавальних контурів свідомості досліджуваних через одночасне охоплення різноспрямованих утруднень (ситуацій неприємностей), які ними уже переживалися або сприймаються як можливі. Внаслідок застосування χ^2 – критерію Пірсона (як часткові градації ознаки k=3 обрано: пропущені ситуації, реальна ситуація та уявна ситуація) підтверджено значущість розходжень ($\chi^2_{\text{емп.}}=10,138 > \chi^2_{\text{кр.}}=9,210$ на рівні $p \leq 0,01$) показника когнітивна складність конструктів між експериментальною та контрольною групами вибірки.

Дискурси метафоричних особистісних концептів за Дж. Лакоффом

Дескриптори метафоричного конструювання	Група 1 (ЕГ) (n=174)	Група 2 (КГ) (n=174)
Донорська зона (вага ознаки, мах = 1)	0,71	0,65
Реципієнтна зона (вага ознаки, мах = 1)	0,63	0,27
Орієнтаційні контексти (вага ознаки, мах = 1)	0,57	0,49
Онтологічні контексти (вага ознаки, мах = 1)	0,66	0,38

Крім того, виявлено, що онтологічні метафори забезпечують процес раціонального осмислення досвіду (за χ^2 – критерієм Пірсона $\chi^2_{\text{емп.}}=6,142 > \chi^2_{\text{кр.}}=5,991$ на рівні $p \leq 0,05$, частковими градаціями $k=3$ обрано: орієнтації на події, емоції та дії). Метафоричність стимульного матеріалу знаходилась за межею наявного досвіду досліджуваних, а тому в реципієнтній зоні діагностовано розширення їх онтологічного контексту. Досліджувані групи 1, отримавши на формувальному етапі досвід «співвідношення Я зі світом», відрізнялись наповненням їх «картини світу» новими контекстними образами світу і себе в ньому. Можна констатувати, що включений екзистенційно-системною реорганізацією контекст визначає засади трактування світу і змінює раз у раз первісно побудовану «картину світу».

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать, що людина створює прецеденти емоційної, пізнавальної, соціальної, культурної «дотичності» до світу, а потім наповнює світ змістом, структурує, збагачує смисловими зв'язками, будує певну конструкцію персональної комбінації смислової архітекτονіки свідомості. Інтерпретування ракурсів «співвіднесення Я зі світом» залежить від контексту конкретної взаємодії зі світом, детермінується специфікою мнемічних контекстів, динамікою смислових полів, знаходженням смислових зв'язків, емоційних патернів та станів і, як результат, дією самовіднесення в ситуаціях переборення труднощів і викликів.

Запропонована навчально-освітня складова психолого-педагогічної матриці спрямована на об'єктивацію засобів та шляхів унікальної суб'єктивної репрезентації майбутніми психологами-консультантами світу, яка проектується в консультативній діяльності на сприйняття й розуміння клієнта. Фреймовий підхід, на засаді якого побудована навчально-освітня грань психолого-педагогічної матриці дозволяє включити в себе максимально повний обсяг реальних ситуацій процесу макрогенези «картини світу», а саме: 1) інтрапсихічних («Я є», «це є Я», «це Мої переживання», «це Мої думки», «це Я роблю», «це Моє життя зараз», «це Моє минуле», «це Мої уявлення про майбутнє», «це Мої Ресурси та Свобода», «це Моя Відповідальність»); 2) інтерпсихічних («Я і особисті ставлення», «Я і соціум», «Я і мої діяльності»); 3) екзистенційних («Я і Світ», «Я і моє Життя», «Я і життєві Події», «Я і Виклики життя», «Мої Іntenції»); 4) системних (ставлення до

минулого, майбутнього та сьогодення, «Емоції і стани, що пов'язують елементи систем», «Емоції й програми дій, які зумовлені емоціями та станами», «Елементи систем, до яких належу»).

Шість граней паралелепіпеда розкривають структурні зв'язки елементів психолого-педагогічної матриці. На нижній грані (форми моделей навчальних ситуацій) та верхній грані (форми оновлення «картини світу») розміщуються, відповідно, причинні (вихідні) та наслідкові (похідні) інформаційні кластери. Чотири вертикальні грані містять системотвірні варіанти форм представлення інформації, а саме: зміст, плани дії транстеоретичного екзистенційно-системного концепту, генетичні засади – джерела та функціональні операції (рис. 8).

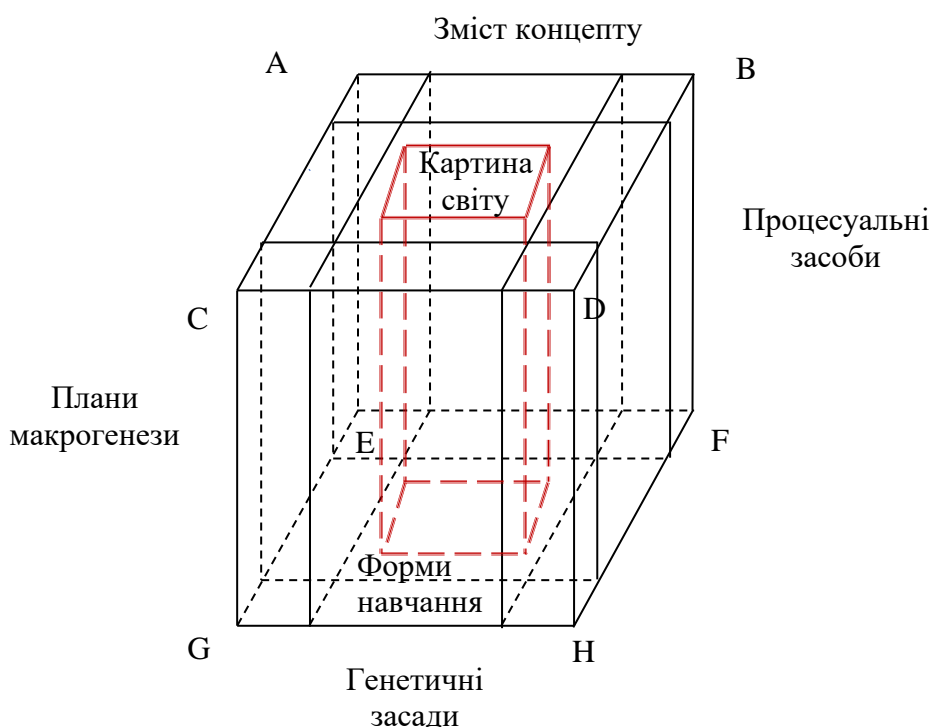

Рис. 8. Топологічна модель психолого-педагогічної матриці

Як навчально-освітній формат практичної реалізації психолого-педагогічної матриці макрогенези смислової архітектоники свідомості майбутніх психологів-консультантів запропоновано додатковий освітній проект навчального процесу їх професійної підготовки – «Картина світу: причинна і смислова детермінація», мета якого полягає в актуалізації зон життєвої та професійної екзистенцій з об'єктивацією множинних зв'язків смислового означення себе, світу і професії. Актуалізація знань генези особистісного руху життя майбутніх психологів-консультантів базується на признанні трипланової функціональної ролі психолога в консультативному процесі, а саме:

— інструментальної як форми і змісту внутрішньо-діалогічних засобів безперервного порівняння почуттів, думок, переконань, цінностей з реальним Я та з інтеріоризованим;

— онтологічної як соціального тла комунікаційного консультативного процесу й умови інтеракції психолог-клієнт;

— детермінаційної як вибір психологом певної теоретичної «призми» й практичної психотехніки консультативної дії.

Закономірності конструювання додаткового освітнього проекту визначалися системою методологічних підходів, зокрема, генетико-моделюючою парадигмою С.Д. Максименка; принципом діяльнісної операціоналізації професійного навчання (Ж.П. Вірна, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Н.Б. Іванцова, О.М. Леонтьєв, С. Рудницька, В.П. Серкін, Н.В. Чепелева); компетентнісним підходом (Л.В. Корват, О.Л. Нагула, Н.А. Побірченко, В.А. Семіченко, О.П. Сергеєнкова, Н.В. Чепелева, Т.С. Яценко); парадигмою екологічної фасилітації (П.В. Лушин); психотехнічним підходом (Ф.Ю. Василюк, Л.С. Виготський).

Можна констатувати, що спрямованість додаткового освітнього проекту на еволюціонування «картини світу» особистості забезпечує, по-перше, розширення екзистенційного простору світосприйняття майбутніх психологів-консультантів щодо власних автентичних установок, свободи й відповідальності, своєї екзистенції, світу та професії психолога-консультанта. По-друге, оснащує майбутніх психологів-консультантів технологією екзистенційно-системного підходу до опрацювання запитів клієнтів, яка в практично-зорієнтованому навчанні перетворюється в особистісне мистецтво реалізації універсального алгоритму консультативної дії, що відображає всю поліфонію запитів клієнтів та гнучко модифікується залежно від них. По-третє, створює внутрішні орієнтири – контекстні та регуляційні смисли, що зменшують проектування власної життєвої історії на смисловий потенціал клієнта і саме тому забезпечують «прохід» клієнта за межі екзистенційної дійсності психолога-консультанта.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що полягає у визначенні онтогенетичних та функціонально-операційних детермінант мікро- і макрогенези смислової архітекtonіки свідомості особистості. Розкрито, що генеза смислової архітекtonіки свідомості зумовлюється засадами крос-контурних смислових зв'язків між її елементами та чинниками мікро-, мезо- та макрорівнів, які охоплюють багатомірні сполучення Я зі Світом та репрезентують способи сприйняття, емоційної оцінки, багатоваріативної інтерпретації і розуміння через знаходження і втілення смислу ситуації та смислу діяльності. Виявлені закономірності конструювання смислової архітекtonіки свідомості особистості дозволяють створити умови актуалізації екзистенційних та

системно-динамічних ракурсів уявлення себе та світу, збільшити масштаб (горизонтальний план діяльностей) і глибину (вертикальний план смислотворення) породження і відображення реального світу.

Основні наукові та практичні результати дослідження узагальнено у таких висновках:

1. Доведено логіко-предметну єдність понятійної бази багатотенденційного і міждисциплінарного простору феномену «свідомість», щільно інтегровану ідеєю центральності й «метасистемності» свідомості щодо проявів психічної діяльності людини, її сутності та екзистенції. Визначено, що духовно релігійні, філософські, нейрофізіологічні, квантово-механічні, загально-системні та психологічні наукові дискурси розкривають ключові грані феномену «свідомість» і доказово формулюють відповідні їх методам важливі атрибути. Встановлено такі евристичні рамки дослідження свідомості:

— переживання досвіду «свідомість зі світом» є первісною практикою буття людини, що детермінує подальший динамічний рух свідомості в силу його акумулювання в мнемічних слідах соматопсихічного виміру;

— переживання «співвіднесення Я зі світом» зумовлює походження і розвиток змісту свідомості;

— нейрофізіологічні структурно-функціональні закономірності визначають механізми створення і актуалізації «мнемічних контекстів» свідомості;

— квантова теорія множинності суб'єктивних образів доводить існування чисельних суб'єктивних вимірів об'єктивної реальності;

— загальна теорія систем розкриває операційну дію складної системної «території» свідомості, яка «самоорганізується»;

— «мікрогенеза» смислової архітектоніки є процесом становлення парафернальної воронки, що поглинає та акумулює недиференційований досвід, зумовлений етіологічними факторами перинатального та раннього біографічного періоду розвитку людини;

— «макрогенеза» є динамічним рухом смислової конструкції, що забезпечується процесом розуміння свідомістю власного «тексту» через відношення до нього і розвитком власних значень за рахунок варіативного інтерпретування відкритих раніше смислів.

2. Виокремлено онтологічний та гносеологічний плани системної дії свідомості. Онтологічний план розгортає задану імпринтингом інтенційну площину, що містить контекстно-змістові фільтри сприйняття та оцінки реальності, які визначають реальний світ засадами парафернальної генези. Гносеологічний план свідомості відображає послідовне розрізнення та уточнення смислу в процесі розвитку, дидактичного та виховного досвіду людини і є процесом спорудження психічної конструкції свідомості особистості – її смислової архітектоніки.

3. Визначено формат, зміст, функції й закономірності генези смислової архітектоніки свідомості особистості. Доведено, що гіпотетична модель

репрезентативної дії смислової архітекtonіки свідомості особистості має конфігурацію хмарного перекриття множини рухомих елементів, кожен з яких має свою специфічну мету, але загальний рух детермінується дією розуміння. Складено базисний скрипт змістових та функціонально-операційних детермінант смислової архітекtonіки свідомості особистості, в якому виокремлено дев'ять одиниць аналізу (джерела; пізнання як «вичерпування» світу; пояснювальні тенденції; спрямовуючі тенденції; закони організації; зміст; різновиди смислів; динамічний рух смислів; порушення як зупинка динаміки смислів) та обґрунтовано патерн, структуру і життєвий процес кожної з них.

4. Доведено, що доповнення методичного ракурсу підготовки майбутніх психологів-консультантів смислотвірним забезпечує розвиток смислової архітекtonіки їх свідомості, яка є особистісним інструментом консультативної дії і має персональну історію свого становлення. Обґрунтовано, що без урахування персональної історії становлення здібності «Я-Можу-Бути-Тут», професіогенез майбутнього психолога-консультанта стає неповним.

Виокремлено три чинника зовнішньої методичної логіки дослідження смислової архітекtonіки свідомості майбутніх психологів-консультантів, а саме – специфічність діяльності практичного психолога; інтерес і прагнення майбутніх психологів до оволодіння технологіями консультативної діяльності; соціальне еволюціонування «картини світу» в інтерактивних початкових ситуаціях. Виділено внутрішню методичну логіку дослідження, а саме, дослідження онтологічного суб'єктивного тла (засобу буття); функціонального плану внутрішніх дій та динаміки «картини світу».

Обґрунтовано п'ять планів психодіагностики смислової архітекtonіки свідомості, зокрема, мікрогенези (породження «мнемічних контекстів»); макрогенези (динаміки смислових полів як розвитку самоорганізації особистості); функціонального аспекту (умов реорганізації мнемічних контекстів); операційно-пізнавального аспекту (специфіки дії пізнавальних контурів свідомості на рівні діяльнісного упредметнення потреб); операційно-емоційного аспекту (умов впливу на характер зв'язків між смислами). Виявлено, що суб'єктивне переломлення майбутніми психологами-консультантами реального світу залежить від умов становлення їх образу світу. Визначена ключова роль діяльності (завдання, дії), яка виступає центром систематизації знайдених досліджуваними смислів і колоцентричним чинником формування образів їх «картини світу». Крім того, констатовано, що парадоксальність завдань виступає умовою емоційного декодування, а тому механізмом зміни предметного поля значень, якими оперують досліджувані в процесі розуміння та інтерпретації подій.

5. Обґрунтовано можливості екзистенційно-системного концепту забезпечувати процес смислової динаміки свідомості особистості через прийняття і проживання викликів життя з метою досягнення автентичних установок, свободи й відповідальності щодо власної екзистенції та світу. Визначено елементи, які складають його площину, оформлюють зміст і

функціональні межі. Доведено, що реорганізаційні можливості концепту детермінуються повторювальними патернами «співвіднесення Я зі світом», послідовність протікання яких (переживання → розуміння → інтерпретація) призводить до «експонентного зростання» смислової архітектоники свідомості.

6. Побудовано психолого-педагогічну матрицю, яка є форматом і правилом здійснення процедури макrogenези смислової архітектоники свідомості майбутніх психологів-консультантів. Охарактеризовано психотехнічну грань психолого-педагогічної матриці, що окреслює вихідні умови і засоби вирішення завдання впливу на характер відношень між реальністю та суб'єктивною моделлю життя людини через знаходження неузгоджених елементів «картини світу» і смислових зв'язків між ними. На формульовальному та контрольному етапах дослідження визначено, що динаміка смислової архітектоники свідомості знаходиться у прямій залежності від умов і засобів створення контекстів-змістів, якими наповнюється особистісне уявлення світу. Відтак, охарактеризована можливість зміни наявного образу світу через розширення інтенційно-активованої динамічної смислової мережі в процесі структурування інтерсуб'єктивного смислу (значення) та складання метафоричної проекції власної інтенції, яка розширює і наповнює смислові поля.

Реалізація фреймового підходу до конструювання навчально-освітньої грані психолого-педагогічної матриці забезпечила включення інтрапсихічних, інтерпсихічних, екзистенційних та системних детермінант макrogenези смислової архітектоники свідомості майбутніх психологів-консультантів через об'єктивацію їх персональних засобів репрезентації світу, відкриття контекстних та регуляційних смислів, що виконують функції суб'єктивного покладання (суб'єктивного означуваного припущення) та інтерпретації.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у модифікуванні функціональних можливостей екзистенційно-системного концепту реорганізувати смислову архітектонику свідомості до вирішення завдань життєвизначальних виборів особистості, які мають специфічний зміст і різну вікову локалізацію, але відображують загальну мету, а саме – підтвердження образу Я і образу світу, тобто, складання «екзистенційно-аналітичної теореми дійсності людини» (термін А. Ленгле).

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Монографії:

- 1.1. Каліщук, С.М. (2020). *Генеza смислової архітектоники свідомості майбутніх психологів-консультантів*: монографія. Львів: Сполом. 492 с. (ISBN 978-966-919-640-8)

2. Розділи в колективних монографіях:

- 2.1. Каліщук, С.М. (2019). Операційна техніка виходу із прокрастинації: інтеграція екзистенціального, системного і квантового підходів.

Інноваційні технології розвитку психологічних ресурсів особистості: колективна монографія. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 210-220.

3. Статті у наукових фахових виданнях України:

- 3.1. Каліщук, С.М. (2013). Трансформаційна функція музики. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені К.С. Костюка НАПН України*, 11, 8, 421–427.
- 3.2. Каліщук, С.М. (2018). Системне моделювання як інтегративний метод особистісних змін й усвідомлення багато-варіативності життєвої реальності. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені К.С. Костюка НАПН України*, X, 31, 55–64.

4. Статті у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

- 4.1. Каліщук, С. М. (2014). Онтологічний підхід до структурування внутрішнього досвіду особистості клієнта. *Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної НАПН України*, XVI, 1, 51–58. (*Index Copernicus, Google Scholar*).
- 4.2. Каліщук, С.М. (2016). Логіко-предметний зміст категорії «свідомість». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, 6, 1, 57–62. (*Index Copernicus*).
- 4.3. Каліщук, С.М. (2018). Свідомість як «граничне поняття. *Проблеми сучасної психології*»: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 41, 102–115. DOI:10.32626/2227-6246.2018-41.102-115. (*Index Copernicus, Google Scholar, CEJSH, Research Bible, ERIH Plus, OAJI, World Catalogue Scientific Journals, CROSSREF*).
- 4.4. Каліщук, С.М. (2019). Об'єктивний підхід до трактування свідомості: нейрофізіологічний, фізичний та математичний дискурси. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 45, 178-202. DOI: 10.32626/2227-6246.2019-45.178-202. (*Index Copernicus, Google Scholar, CEJSH, Research Bible, ERIH Plus, OAJI, World Catalogue Scientific Journals, CROSSREF, DOAJ*).
- 4.5. Каліщук, С.М. (2019). Природа проявлення симптому: вагання або відповідальність і свобода вибору. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 1(10), 45-47. (*Google Scholar, Public Knowledge Project, Index Copernicus, Open Ukrainian Citation Index, ResearchBib - Academic Resource Index, Open Academic Journals Index (OAJI), Scientific Indexing Services*).
- 4.6. Каліщук, С.М. (2019). Емоційне тло «картини світу» особистості: техніка діагностики і психокорекції. *Теорія і практика сучасної психології*, 1, 4,

- 124-127. DOI: 10.32840/2663-6026.2019.4-1.23.124-127. (*Index Copernicus International, Google Scholar*).
- 4.7. Каліщук, С.М. (2019). Зв'язок «Свідомості» і «Світу» в концептуальних теоріях рефлексивності, функціоналізму і глибинної психології. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 46, 178-198. DOI: 10.32626/2227-6246.2019-46.178-198. (*Index Copernicus, Google Scholar, CEJSH, Research Bible, ERIH Plus, OAJI, World Catalogue Scientific Journals, CROSSREF, DOAJ*).
- 4.8. Каліщук, С.М. (2020). Суб'єктивна модель реальності: першоджерела побудови. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 47, 93-118. DOI: 10.32626/2227-6246.2020-47.93-117. (*Index Copernicus, Google Scholar, CEJSH, Research Bible, ERIH Plus, OAJI, World Catalogue Scientific Journals, CROSSREF, DOAJ*).
- 4.9. Каліщук, С.М. (2020). Смысловая архітектура свідомості та екзистенціально-системний концепт реорганізації «картини світу» майбутніх психологів-консультантів. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 48, 154-174. DOI: 10.32626/2227-6246.2020-48.154-174. (*Index Copernicus, Google Scholar, CEJSH, Research Bible, ERIH Plus, OAJI, World Catalogue Scientific Journals, CROSSREF, DOAJ*).
- 4.10. Каліщук, С.М. (2020). Площина трансформативного екзистенційно-системного концепту реорганізації смислової архітектури свідомості особистості. *Психологічний часопис: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 6, 4, 107-118. DOI: 10.31108/1.2020.6.4.9. (*Crossref Metadata Search, Index Copernicus, Google Scholar, ERIH PLUS*).
- 4.11. Kalishchuk, S.M. (2020). Conceptualization of the existential-system model of reorganization of the “worldview” of the personality: the introduction of ontological dominants. *Інсайт: психологічні виміри суспільства «Інсайт: психологічні виміри суспільства*, 3, 11-27. DOI: 10.32999/2663-970X/2020-3-1. (*Index Copernicus International, Google Scholar, Bielefeld Academic Search Engine*).
- 4.12. Kalishchuk, S.M. (2020). The procedural logic of the existential-systemic reorganization of the «picture of the world» personalities. *Problems of modern psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G.S. Kostuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 50. 75-103. DOI: 10.32626/2227-6246.2020-50.75-103. (*Index Copernicus, Google Scholar, CEJSH, Research Bible, ERIH Plus, OAJI, World Catalogue Scientific Journals, Crossref*).

- 4.13. Каліщук, С.М. (2020). Синергетично-реорганізаційний алгоритм макрогенезу «картини світу» особистості. *Психологічний часопис: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 6, 5, 99-108. DOI: 10.31108/1.2020.6.5.9. (Crossref, Index Copernicus, Google Scholar).
- 4.14. Каліщук, С.М. (2020). Оціночно-критеріальний моніторинг дієвості синергетично-реорганізаційного алгоритму макрогенезу «картини світу» особистості. *Habitus. Габітус*, 13, 2, 47–54. DOI: 10.32843/2663-5208.2020.13-2.8. (Index Copernicus).
- 4.15. Каліщук, С.М. (2020). Психолого-педагогічна матриця макрогенезу «картини світу» майбутніх психологів-консультантів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, 3, 22-30. DOI: 10.32999/ksu2312-3206/2020-3-3. (Index Copernicus).
- 4.16. Каліщук, С.М. (2020). Академічний формат підготовки майбутніх психологів-консультантів в контексті макрогенезу їх «картини світу»: теоретичні моделі та досвід. *Психологічний часопис: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 6, 6, 127-138. DOI: 0.31108/1.2020.6.6.13. (Crossref, Index Copernicus, Google Scholar).
- 4.17. Каліщук, С.М. (2020). Формат і зміст смислової архітектоніки свідомості особистості та «картини світу» як її варіативно-предметної концептуалізації. *Психологічний часопис: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 6, 8, 57-66. DOI: 10.31108/1.2020.6.8.4. (Crossref, Index Copernicus, Google Scholar).
- 4.18. Каліщук С.М. (2020). Операційно-пізнавальний план «картини світу» майбутніх психологів-консультантів. *Проблеми сучасної психології*, 1(17), 9-21. (Index Copernicus, Google Scholar).

5. Статті в міжнародних фахових виданнях, які входять до наукометричних баз даних:

- 5.1. Kalishchuk S.M. (2020). The Reality of the World and the Multidimensionality of the Reality of the Individual: The Semantic Meaning of Architecture of Consciousness. *Journal of Intellectual Disability Diagnosis and Treatment*, 8 (4), 749-758. DOI: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2020.08.04.18> (Scopus)

6. Статті в міжнародних періодичних виданнях, які входять до наукометричних баз даних:

- 6.1. Kalishchuk, S. (2018). Construction of ontological models of consciousness of personality. *PNAP Scientific Journal of Polonia. Czestochowa*, 1 (26), 95-100. DOI: 10.23856/2612.95-100. (Crossref Metadata Search, Index Copernicus, General Impact Factor, Ulrichs Web, CiteFactor, DRJI, Nukat, ROAD, Sindexs, WordCat, ESJI, JIFactor).

7. Статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій:

- 7.1. Каліщук, С.М., Литвинова, Н.І. (2014). Експериментальна і експірієнтальна парадигми дослідження особистості в сучасному соціокультурному середовищі. *Проблеми становлення і розвитку особистості в сучасному соціокультурному середовищі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кривий Ріг, 20 березня 2014 р.)*. Кривий Ріг: Конон, 42–46.
- 7.2. Каліщук, С.М. (2015). Тренінг сенситивності як умова розвитку міжособистісної чутливості. *Проблеми становлення і розвитку особистості в сучасному соціокультурному середовищі: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 16 квітня 2015 року)*. Кривий Ріг: Конон, 24-29.
- 7.3. Каліщук, С.М., Литвинова, Н.І. (2016). Механізми соціалізації особистості *Актуальні проблеми соціокультурного розвитку особистості: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 31 березня 2016 р.)*. Кривий Ріг: Криворізька жовтнева друкарня, 158-163.
- 7.4. Kalishchuk, S. (2017). Technology of psychological help for panic attacks: existential paradigm and solution system theory. *The problems of empirical research in psychology and humanities Leonardo da Vinci: materials VIII International Scientific Conference (Krakov, 20–21 February 2017)*. Krakov: East European Institute of Psychology, 1, 15–26.
- 7.5. Каліщук, С.М., Литвинова, Н.І. (2017). Симптом у системному моделюванні як схований прояв себе. *Актуальні проблеми соціокультурного розвитку особистості: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кривий Ріг, 6–7 квітня 2017 р.)*. Кривий Ріг: Криворізька друкарня, 198–205.
- 7.6. Каліщук, С.М. (2020). Динаміка «картини світу» майбутнього психолога-консультанта: алгоритм експрес-діагностики та трансформації. *Актуальні проблеми практичної психології: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (20-21 лютого 2020 р.)*. Глухів: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 58-62.

8. Тези наукових доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій:

- 8.1. Каліщук, С.М. (2017). Теорія системних рішень як операційна парадигма. *Психологічна освіта в Україні: традиції, сучасність та перспективи (до 50-річчя від початку підготовки психологів у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Київ, 21–22 квітня 2017 р.)* Київ: Логос, 101–103.
- 8.2. Каліщук, С.Н. (2018). Технологія прийняття рішення: причини прокрастинації та умови реалізації намірів – діагностика и корекція проблемних зон. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності*

- працівників правоохоронних органів: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Кривий Ріг, 15 лютого 2018 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут, 190–193.
- 8.3. Каліщук, С.М. (2019). Техніка усвідомленого народження як процес діагностики й трансформації базового настроювання на сприйняття світу. *Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities: materials II International scientific conference (Kaunas, 22 february, 2019)*. Kaunas: Vytautas Magnus university, 18-21.
- 8.4. Каліщук, С.М. (2019). Модель координатної площини психологічних досліджень свідомості особистості. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень: тези IV міжнародної науково-практичної конференції (21 листопада, 2019)*. Київ: Національний авіаційний університет, 11-15.
- 8.5. Каліщук, С.М. (2020). Онтологічний і гносеологічний плани суб'єктивних моделей реальності. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної психології та педагогіки: тези міжнародної науково-практичної конференції (26-27 червня 2020 р.)*. Львів: Львівська педагогічна спільнота, 11-16.
- 8.6. Каліщук, С.М. (2020). Динаміка смислової архітектоніки свідомості: емпіричний рівень. *Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень: тези міжнародної науково-практичної конференції (10–11 липня 2020 р.)*. Київ: Київська наукова організація педагогіки та психології, 73-77.
- 8.7. Каліщук, С.М. (2020). Реальність світу і багатомірність дійсності особистості: функціональні конструкти онтологічного плану дослідження *Психологічні науки: теорія і практика сучасної науки: тези міжнародної науково-практичної конференції (14–15 серпня 2020 р.)*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 9-14.
- 8.8. Каліщук, С.М. (2020). Концептуальна логіка дослідження генези смислової архітектоніки свідомості майбутніх психологів-консультантів. *Науковий потенціал та перспективи розвитку психологічних наук: тези міжнародної науково-практичної конференції. Львівський національний університет імені Івана Франка (11–12 вересня 2020 року)*. Львів: Гельветика, 20-24.
- 8.9. Каліщук, С.М. (2020). Генетичний план дослідження смислової архітектоніки свідомості особистості. *Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії тези науково-практичної конференції (11–12 вересня 2020 р.)*. Харків: Центр педагогічних досліджень, 61-66.
- 8.10. Каліщук, С.М. (2020). Психологічні пояснювальні призми генези свідомості особистості. *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень: тези міжнародної науково-практичної конференції. (18–19 вересня 2020 р.)*. Одеса: ГО Південна фундація, 13-16.

- 8.11. Каліщук, С.М. (2020). Базисний скрипт змістових і функціонально-операційних детермінант смислової архітектоники свідомості особистості. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень: тези IV міжнародної науково-практичної конференції (21 листопада, 2020)*. Київ: Національний авіаційний університет, Талком. 12-17.

АНОТАЦІЇ

Каліщук С.М. Генеза смислової архітектоники свідомості майбутніх психологів-консультантів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2021.

У дисертації представлено вивчення мікро- і макрогенези смислової архітектоники свідомості особистості. Запропоновано засади дослідницького формату вивчення свідомості. Означено вектори генетичного модусу психологічних розвідок свідомості: мікрогенези внутрішнього світу, джерел динамічного руху «самоорганізації» свідомості та сутності взаємовідношень між «Я» і «Світом». Здійснено диференціацію онтологічного та гносеологічного планів свідомості. Розкрито поняття «смислової архітектоники свідомості».

Здійснено практичну розвідку динаміки крос-контурних зв'язків системи смислової архітектоники свідомості особистості на прикладі імпринтингів, симптомів та переживання трансперсональних станів.

Обґрунтовано базисний скрипт змістових та функціонально-операційних детермінант смислової архітектоники свідомості. Визначено зовнішню логіку дослідження – специфічність діяльності практичного психолога; прагнення майбутніх психологів до консультативної діяльності та соціальне еволюціонування «професійної картини світу» в інтерактивних начальних ситуаціях «викладач – студент» та «керівник практики – студент-практикант». Окреслено три іпостасі внутрішньої логіки дослідження: онтологічне суб'єктивне тло (засіб буття); функціональний план внутрішніх дій психолога-консультанта; динамічність «картини світу».

Отримані результати дозволили сконструювати екзистенційно-системний концепт як простір умов та засобів, що забезпечують структурний рух смислової архітектоники через акти пізнання і дії переживання, розуміння та інтерпретації.

Обґрунтована та апробована психолого-педагогічна матриця яка є форматом й правилом здійснення процедури макрогенези смислової архітектоники свідомості особистості.

Ключові слова: свідомість, образ світу, «картина світу», множинний текст, пізнавальні контури, талеологічність, смисл, смислові поля, мнемічні контексти, розуміння, екзистенційно системний концепт, синергетично-реорганізаційний алгоритм, оцінювально-критеріальний моніторинг, психолого-педагогічна матриця.

Калищук С.Н. Генезис смысловой архитектоники сознания будущих психологов-консультантов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора психологических наук по специальности 19.00.01 «Общая психология, история психологии». – Институт психологии имени Г. С. Костюка НАПН Украины. Киев, 2021.

В диссертации представлено исследование микро- и макрогенезиса смысловой архитектоники сознания личности. Выделены базисы генетического модуля психологических исследований сознания: вектор микрогенезиса внутреннего мира, вектор источников динамического движения «самоорганизации» сознания и вектор сущности взаимоотношений между «Я» и «Миром». Выделены два плана сознания: онтологический и гносеологический. Раскрыто понятие «смысловой архитектоники сознания». Доказан принцип репрезентативного действия смысловой архитектоники сознания.

Осуществлено исследование динамики кросс-контурных связей системы смысловой архитектоники сознания личности на примере импринтингов, симптомов и переживания трансперсональных состояний.

Обоснован базисный скрипт содержательных и функционально-операционных детерминант смысловой архитектоники сознания. Определена внешняя логика исследования – специфичность деятельности практического психолога; стремление будущих психологов к овладению технологиями консультативной деятельности и социальное эволюционирование «профессиональной картины мира» в интерактивных учебных ситуациях «преподаватель – студент» и «руководитель практики – студент-практикант». Очерчена внутренняя логика исследования, включающая способ бытия; функциональный план внутренних действий; динамичность «картины мира».

Полученные результаты позволили сконструировать экзистенциально-системный концепт как пространство условий и средств, обеспечивающих перестройку смысловой архитектоники через акты познания и действия переживания, понимания и интерпретации.

Построена психолого-педагогическая матрица, которая является форматом и правилом осуществления процедуры макрогенезиса смысловой архитектоники сознания.

Ключевые слова: сознание, образ мира, «картина мира», множественный текст, познавательные контуры, талеологичность, смысл, смысловые поля, мнемические контексты, понимание, экзистенциально-системный концепт, синергетически-реорганизационный алгоритм, оценочно-критериальный мониторинг, психолого-педагогическая матрица.

Kalishchuk S.M. The genesis of the semantic architectonics of the consciousness of future counseling psychologists. - Manuscript.

The dissertation for a scientific degree of the doctor of psychological sciences on a specialty 19.00.01 “General psychology, history of psychology” (05 - social

and behavioral sciences). – G.S. Kostiuk *Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.*

The dissertation presents study of micro and macrogenesis of semantic architectonics of personality consciousness.

In order to conceptualize this problem is analyzed: neuro- and somatopsychic, psychosocial and cultural and transcendental, which reveal the semantic and functional properties of consciousness in the interdisciplinary scientific space of cognition.

In particular, the phenomena of “correlating oneself with the world” as a philosophical principle of building a system of relationships “I” and “World”, which is manifested in a three-dimensional action, namely in the vision of “World through I” and “I through the World”, in “self-relation” as openness to oneself and in the experience of “I Can Be Here”.

The research format of consciousness study is formed and explained. It is based on three principles, namely on the neurophysiological structural and functional paradigm, which experimentally substantiates the physiological mechanisms of meaning generation as a continuous process of fluctuations of semantic information; on the explanatory paradigm of quantum theory of subjective images of reality dimensions, which reveals the meaning and role of the unconscious focus of perception and its impact on the “touch” of the world; on the operational paradigm of the general theory of systems, which procedurally reveals the action of a complex systemic “territory” of consciousness, which “self-organizes” through the continuous correlation of “I” with the “World”.

Three vectors of the genetic mode of psychological intelligence of consciousness are singled out, in particular the vector of microgenesis of the inner world, the vector of sources of dynamic movement of “self-organization” of consciousness and the vector of essence of relations between “I” and “World”.

The definition of the “consciousness” instance. The means of constructing subjective reality by differentiating two interconnected planes of consciousness: ontological and epistemological are outlined.

The concept of “semantic architecture of consciousness” as a multidimensional semantic construction, which “puts” traces of previously recorded interactions and relationships to objects (phenomena, situations) in the semantic fields and mnemonic contexts, is revealed. The principle of constructing a hypothetical model of representative action of semantic architectonics of consciousness, which is a systemic cloud overlap of plurality of moving layers, namely semantic fields, mnemonic contexts, intentions, individual certainty in intersubjective meanings (contents) and cognitive contours of consciousness, is proved.

The basic script of semantic and functional and operational determinants of semantic architectonics of consciousness is constructed and explained.

Empirical investigation of the dynamics of cross-contour connections of the system of semantic architectonics of personality consciousness is carried out on the example of imprints, symptoms and experience of transpersonal states. It is determined that the real world is not so much explored by the individual as mastered

and mentalized, which is why open meanings as the primary elements of consciousness cause the individual empirical experience of person to build a subjective model of reality (subjective reality), defining points of difference with the real objective world.

External and internal logics of experimental research are substantiated. In particular, these are specificity of activity of the practical psychologist; interest and desire of future psychologists to master the technology of counseling; “social” evolution of the “professional worldview” of future counseling psychologists in interactive case studies “teacher-student” and “practical psychologist - practicing student”. Psychotechnical procedural action and the content of the forms of internal logic of the study of the genesis of the semantic architectonics of consciousness are proved and described. They established ontological subjective background (means of being); functional plan of internal actions; continuous modification (dynamics) of the “worldview”.

The study of the genesis of the semantic architectonics of consciousness involved the construction of a space of conditions and means that provides structural movement of consciousness, and hence the re-construction of its semantic architectonics through acts of cognition and action of experience, understanding and interpretation, which as the process of continuous creation of the world. This space defines the existential and systemic concept.

A psychological and pedagogical matrix of development of an open cognitive position about oneself, the world and the world of the profession of counseling psychologist is constructed. This matrix is a format and rule of macrogenesis of semantic architectonics of consciousness of future counseling psychologists and consists of superimposed psychotechnical and educational facets.

Key words: consciousness, image of the world, “worldview”, multiple text, cognitive contours, teleologicity, meaning, semantic fields, mnemonic contexts, understanding, existential and system concept, synergetic and reorganization algorithm, evaluation and criteria monitoring, psychological and pedagogical matrix.